

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
08 липня 2015 року № 152-Н
Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Навчально-науковий інститут бізнесу та сучасних технологій
Форма навчання заочна
(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра української, іноземних мов та перекладу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри

Н. М. Бобух
(підпис, ініціали та прізвище)

« ____ » _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

*на тему: «Структурно-семантичні та функціональні особливості
англомовної банківської термінології»*

*зі спеціальності 035 «Філологія»
освітня програма «Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська» ступеня магістра*

Виконавець роботи Карпенко Юрій Вікторович
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доц., Стеценко Володимир Валерійович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2021

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретико-методичні засади дослідження англомовної банківської термінології	5
1.1 Сутність, і значення банківського терміну.....	5
1.2 Семантична структура банківського терміну	16
1.3 Методичні засади дослідження банківської термінології	25
Розділ 2 Структурно-семантичні особливості банківської термінології.....	34
2.1 Однокореневі терміни.....	34
2.2 Складні номінації.....	45
2.3 Словосполучення	58
Розділ 3. Функціональні особливості англомовної банківської термінології.....	70
3.1 Синонімічні відношення в термінології банківської сфери	70
3.2 Антонімічні відношення в термінології банківської сфери	79
3.3 Смислова варіантність терміну в банківській сфері	88
Висновки та пропозиції	101
Список використаних джерел.....	103

ВСТУП

На даному етапі розвитку всіх галузей наук виникає нагальна потреба відобразити відповідні поняття англійською мовою – однією з найважливіших мов світової спільноти. Англійська мова є офіційною мовою низки міжнародних організацій та установ: Світового банку, Всесвітньої торговельної організації, Європейського Союзу, Ради Європи та інших. Становлення і розвиток термінологічної лексики, семантична структура термінів перебувають в центрі уваги лінгвістів та фахівців інших суміжних галузей. Кожна наука прагне максимально впорядкувати термінологію, якою вона користується, і, встановивши співвідносність між словом і термінованим поняттям, досягти максимальної точності й лаконічності кожного терміну.

Структурно-семантичні та функціональні особливості української та англійської термінології різних галузей економіки в Україні та світі досліджували такі науковці, як Антоненко І. П., Борсук Л. Ф., Боярова Л. Г., Ганич Д. І., Гаращенко Л. Б., Глуховська Н. А., Гурський С. О., Дудок Р. І., Кияк Т. Р., Кобзар Н. С., Кочан І. М., Локайчук С. М., Малевич Л. Д., Нікуліна Н. В., Панько Т. І., Петрина О. С., Селіванова О. О., Тараненко О. О., Терещенко С. І., Циганок Г. М., Цимбал Н. Л. та інші. Але певні галузі знань, в тому числі банківської термінології, є недостатньо дослідженими, що і обумовило актуальність теми кваліфікаційної роботи.

Мета дослідження полягає у виявленні системної організації сучасної англійської термінології підсистеми банківської сфери, у з'ясуванні структурно-семантичних та функціональних особливостей її термінів.

Досягнення та реалізація поставленої у кваліфікаційній роботі мети потребує вирішення таких завдань:

- дослідити сутність і значення банківського терміну;
- з'ясувати семантичну структуру банківського терміну;

- характеристика методичних засад дослідження банківської термінології;
- дослідити однокореневих термінів банківської термінології;
- дослідити складних номінації банківської термінології;
- дослідити словосполучень банківської термінології;
- ідентифікувати синонімічні відношення в термінології банківської сфери;
- розкрити антонімічні відношення в термінології банківської сфери;
- обґрунтувати смислову варіантність терміну в банківській сфері.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є термінологічна підсистема банківської сфери сучасної англійської мови.

Предметом дослідження є структурно-семантичні та функціональні характеристики лексичних одиниць в англійській термінології банківської сфери.

Практична значимість роботи полягає у тому, що її матеріали та результати можуть бути використані у курсі лінгвопрагматичні аспекти перекладу.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ БАНКІВСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1.1 Сутність, характеристика і значення банківського терміну

Термін – слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття певної галузі науки, культури, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя. Слово термін відоме ще з античних часів. У латинській мові (terminus) воно означало “кінець”, “кордон”, “межу”. У середньовіччі набуло вже значення “визначення”, “позначення”. У старофранцузькій мові знаходять навіть номінацію *terme* – “слово”. В Україні ця назва поширюється вже у XVIII ст. Від слова термін утворено слово термінологія, яке означає сукупність термінів з усіх галузей знання (або однієї галузі знання). Науку, що вивчає українську термінологію, називають термінознавством.

Термін – це спеціальне слово, яке має дефініцію. Конкретний зміст поняття, визначеного терміном, стає зрозумілим лише завдяки цій дефініції – лаконічному логічному визначенню, яке зазначає суттєві ознаки предмета або значення поняття, тобто його зміст і межі.

Характерні ознаки терміну:

- а) належність до певної термінологічної системи;
- б) наявність дефініції (визначення);
- в) однозначність в межах однієї терміносистеми;
- г) точність;
- д) стилістична нейтральність;
- е) відсутність синонімів та омонімів у межах однієї терміносистеми;
- є) відсутність експресивності, образності, суб’єктивно-оцінних відтінків.

Значення термінів зафіксовано в спеціальних словниках, довідниках, і відповідно їх потрібно вживати лише в тій формі та в тому значенні, які

подано у словниках.

Від XVIII ст. активно вживається слово номенклатура (від лат. *nomenclatura* – перелік, список). Воно стає поширеним після того, як шведський ботанік К. Лінней створює класифікацію рослин. Упродовж наступних століть це слово перетворюється у фактичний дублет термінології. Усе ж потрібно чітко розмежовувати ці поняття. В основі терміна лежить загальне поняття, а в основі номенклатурної назви – одиничне. Сьогодні під номенклатурними назвами розуміють:

- 1) сукупність номенів, тобто назв;
- 2) сукупність умовних символів, графічних позначок, що нерідко складаються з цифр та букв;
- 3) сукупність термінів без дефініцій;
- 4) сукупність міжнародних (греко-латинських) назв на позначення видів та елементів у біології, хімії, медицині тощо. Номенклатурою є серійні назви машин, приладів, верстатів, продукції, що випускається, назви рослин, звірів, найменування організацій, підприємств, географічних назв і т. ін. Кожна галузь науки, техніки, виробництва, мистецтва має свою термінологію [71].

У Словнику української мови подано таке визначення термінології: “Термінологія – сукупність термінів якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва або всіх термінів даної мови” [112]. У словнику *The Oxford Dictionary*, 1993 р., знаходимо таке визначення: “Terminology. The sum total of terms used in a particular subject, e.g. chemistry, art, etc. and contained in special glossary and dictionaries” [146-147. Л. О. Симоненко пропонує таке визначення: «Сукупність спеціальних найменувань різних галузей науки, техніки та мистецтва, які вживаються у сфері професійного спілкування та втілюють результати теоретико-пізнавальної діяльності людини, становлять термінологію» [104]. У свою чергу термінознавець Н. В. Нікуліна зауважує, що поняття «термінологія» можна розглядати як у вузькому, так і в широкому розумінні. На думку дослідниці, у сучасному мовознавстві

термінологією називають, по-перше, науку про терміни, по-друге, накопичений і використовуваний нацією протягом її пізнавально-інтелектуального розвитку термінофонд (українська термінологія), потретє, окрему групу слів-термінів (галузева або фахова термінологія). Поняття «українська термінологія» із загальнолінгвістичного погляду позначає певну групу слів у мові; із лексикологічного – шар спеціальної лексики в загальному лексичному складі мови, що за певними ознаками протистоїть іншим шарам лексики. Галузевою ж термінологією є така, що її використовують у певній галузі знання та діяльності [82]. З огляду на зазначене, Л. Ф. Борсук вважає що “термінологія – це сукупність термінів певної галузі науки, техніки, мистецтва або всіх термінів мови” [8].

Короткий екскурс в історію банківської справи свідчить, що банківська термінологія походить з Месопотамії і зародилася в храмах Вавилону. Література Стародавнього світу описує, що жителі Месопотамії, як правило, вкладали свої рухомі активи у зберігальні храми, оскільки вони були міцно збудовані й добре охоронялися, а вкладники не сумнівались у порядності священиків. За історичною довідкою, практика депозитів існувала ще в храмах Шумеру за 2500 р. до н.е. Найбільш достовірна теорія стверджує, що саме за нововавілонського періоду приватна банківська справа витіснила храми і з’явилися великі банківські дома. Із середини III тисячоліття до н.е. Месопотамія продемонструвала широкий спектр банківських послуг та операцій: депозити, позики, платежі, угоди на папері тощо [109].

Банківська термінологія є важливою частиною національної картини світу, складним об’єднанням ментальних одиниць (концептів, когнітивних метафор тощо). Розв’язання теоретичних завдань – визначення природи термінів як знаків спеціальних понять, виявлення дериваційного потенціалу термінологічної лексики – перебуває у центрі уваги цілої низки фахівців [12].

Попри значну кількість термінологічних досліджень у суміжних із банківським сектором економіки галузях (фінанси, бізнес, біржа, маркетинг, менеджмент і т. д.), банківська термінологія не отримала системного

висвітлення з точки зору її структурно-семантичних та функціональних особливостей. Щоправда, існують окремі праці, присвячені аспектам функціонування термінів досліджуваної терміносистеми, проблемі полісемії і омонімії в межах англомовної термінології банківської справи [122]. Тому комплексне вивчення банківської термінології з метою аналізу її сучасного стану та функціонування є безумовно на часі.

У науковій праці банківський термін розглядається з точки зору різних наукових парадигм та підходів у межах банківського дискурсу, який здатен набувати наукової спеціальної дефініції і таким чином ставати повноправним терміном цієї галузі знань, наприклад: *Currency – the quality of circulating freely; consequently, any form of money that serves as a medium of exchange and passes from bear to bearer without endorsement. Currency may consist of coins or paper money* [140];

А. В. Суперанська зазначає, що більшість термінів економічних наук, разом із банківськими термінами, запозичуються переважно із загальноновживаної лексики і стають консубстанціональними [117]. Інші дослідники стверджують, що переважна більшість термінів економіки і банківської сфери утворюються від слів загальноновживаної мови шляхом процесу метафоризації їх значення чи метонімічного перенесення [26].

Багато консубстанціональних термінів проходять через процес метафоризації, як-от: *Bear – a dealer on a stock exchange, currency market, or commodity market, who expects prices to fall. The difference between the purchase price and the original sale price represents the successful bear's profit* [140].

Останнім часом, на думку Л. Ф. Борсук [8] зазнає активізації банківський сектор ринкової економіки, що зумовлює відповідну термінолексику для номінації нових банківських реалій сфери бізнесу. Вибір теми наукового дослідження, уніфікація та кодифікація термінологічного пласту банківського терміну потребує передусім його вивчення у загальнонауковій парадигмі.

В умовах інтенсивного та динамічного розвитку науки і техніки, водночас – ролі міжнародних ділових і наукових зв'язків, проблеми уніфікації та стандартизації термінології стали останнім десятиліттям особливо актуальними. Термін як основна одиниця термінології розглядається з точки зору різних наукових підходів, що пропонуються авторитетними вченими.

У межах банківської терміносистеми слова загальновживаної мови здатні отримувати наукову дефініцію і тим самим ставати повноправними термінами означеної галузі знань, як-от: 1) haircut – the difference between the sales revenue and the cost of goods or services expressed as a percentage of revenue; 2) the difference between the prices at which a market maker or commodity dealer will buy and sell; 3) the difference between the rate of interest on funds lent and funds borrowed by a bank; 4) a fee or commission [143].

Англомовна банківська термінологія є невід'ємним складником англомовної економічної терміносистеми, пов'язаної з мовною і концептуальною картиною ділового стилю. Вона є ієрархічно організованою сукупністю термінологічних одиниць на позначення специфічних професійних понять у сфері банківської діяльності. Термін постає як особливе слово чи словосполучення, що номінує поняття певної галузі знання і/або діяльності та відрізняється від інших номінативних одиниць однозначністю, точністю, системністю, стислістю і незалежністю від контексту.

Дослідження англомовної банківської термінології у контексті новітніх надбань термінознавства зумовило її розгляд у єдності номінативного і функціонально-комунікативного рівнів.

Семасіологічні властивості англомовного банківського терміна корелюють з її структурно-семантичними параметрами, що задаються словотвірним за формою та гетерогенним за суттю алгоритмом. Цей алгоритм спирається на низку засобів (афіксація) і способів термінотворення (безафіксальна деривація). Поєднуючись між собою у різних констеляціях,

терміни у загальнонауковій парадигмі утворюють наступні типологічно значущі групи: прості терміни, афіксальні терміни композити, терміни-словосполучення і терміни-аббревіатури.

Найчисельнішою і найпродуктивнішою є група термінів-словосполучень, утворених комбінацією двох і більше слів: *banking sector*; *global banking markets*; *bank giro credit slip*. Між структурним типом моделі та кількістю побудованих за нею словосполучень встановлюється асиметрія, що більше структурних компонентів має словотвірна модель, то менше терміноодиниць утворюється за її зразком композитів. Найпоширенішими серед таких композитів є іменникові: *floating-rate-loans*; *long-run-cost*; *large-size-deposits*.

Ономасіологічний аспект, який охоплює явища синонімії, полісемії та омонімії, є іншим втіленням номінативного потенціалу англомовного банківського терміну.

Конвергентні та дивергентні фактори забезпечують гнучкість і динамічність англомовної банківської терміносистеми, яка “утилізує” старі терміни та засвоює нові: *separate account* – приватний інвестиційний рахунок.

Основним способом інновативного поповнення термінофонду англомовної банківської термінології є акомодация, яка виявляється у двох напрямках – пристосування загальнонавчаної лексики до потреб банківського дискурсу і транстермінологізація: *push factor*; *pull factor*; *current income*; *current expenditure*. Вони є релевантними як для поповнення та збагачення банківського термінотворення, так і для окреслення когнітивної картини англомовного банківського дискурсу [8].

Банківська термінологія є особливим пластом лексики, наявність та функціонування якої зумовлені поступом цивілізації та розвитком науково-технічного прогресу.

Одне з актуальних завдань сучасної лінгвістики є вивчення термінології передусім як системи, визначення її місця у структурі. Додамо, що суттєвими у формуванні сучасного уявлення про “термін” є значення

дериватів (лат. *terminus*). Так похідний іменник *terminatio* мав значення “визначення”, “судження” або “вказівка”, а дієслово *terminare*, окрім значення “розмежовувати”, вживалося в значенні “звужити рамки” [131].

Витоки спеціальної лексики сягають у глибини історії, а професійна діяльність постійно супроводжується виникненням нових термінів. Серед численних теорій у сучасному галузевому термінознавстві дотримуємося концепції про те, що значення терміна – це набір семантичних компонентів – сем, які відмежовують його від інших одиниць мови. Константна єдність усіх складових, сконденсованих у значенні терміна, містить домінантне інваріантне значення, на яке нанизуються усі інші смисли. Визначення стабільних інваріантних компонентів (сем) терміна дає змогу інтерпретувати його узус у новому контексті, тобто розкриває його новий смисл, який виникає у конкретній ситуації мовлення [27].

Феномен значення з давніх-давен цікавив мислителів, і в наш час значення слова та терміна перебуває в центрі уваги цілої плеяди дослідників. Проте, незважаючи на те, що значення вивчають уже понад 25 століть, досі не існує однозначного визначення, що таке значення [152].

Семасіологічні дослідження останнім часом спрямовуються на пізнання інтралінгвістичної сутності значення як елемента лексико-семантичної системи мови як чогось стабільного, інваріантного. Безперечно, що одним із поширених засобів номінації фахових термінів є використання багатозначних загальномовних слів у спеціальній науковій сфері: *butterfly* – *a strategy used by dealers in traded options. It involves simultaneously purchasing and selling call options (the right to buy) at different exercise prices or different expiry dates* [140].

У терміносистемі мови слово-знак здатне володіти не одним, а кількома різними значеннями. Багатозначність є результатом того, що мова – система обмежена, не така широка, як оточуюча людину реальна дійсність.

Отож, природнє функціонування мови породжує співвідношення одного до багатьох, тобто до багатозначності, під якою розуміємо здатність

слова-терміна мати не одне, а кілька пов'язаних між собою генетично і семантично значень, здатність одного слова служити для позначення різних предметів і явищ дійсності.

Фактично значення слова має одну предметно-понятійну віднесеність, а полісемант співвідноситься з кількома різними поняттями, тобто має відповідно кілька значень. Сьогодні проблема визначення значення полісеманта на базі постулату єдності його форми і змісту не нова, проте залишається у лінгвістиці дискусійною.

Дослідники полісемантичного слова намагаються звести різні його значення до одного “спільного”, що заперечує полісемію як лінгвістичну категорію. Біля витоків цієї ідеї стояли К. С. Аксаков, Н. П. Некрасов, Г. Штейнталь. Подальшу розробку теорії “спільного значення” знаходимо у працях К. А. Аллендорф, Н. Н. Амосової, В. А. Звегінцева та ін. Проте ця ідея має багато опонентів, які стверджують, що у процесі виокремлення значення воно стає дифузним. Представники іншого напрямку (так звані контекстуалісти) вважають, що слово набуває значення лише в контексті.

Виходить, що в такому разі значення полісеманта ототожнюється з омонімом, а проблема полісемії замінюється проблемою співвідношення омонімії і контексту.

Проте постає запитання, чому різні за значенням слова-терміни позначаються тією самою фонетичною оболонкою. Як зауважує К. А. Левковська, “специфіка багатозначних слів дуже складна і уявити собі її можна лише з поняттям лексико-семантичних варіантів слова (далі – ЛСВ)” [64]. Ідея ЛСВ, висунута В. В. Виноградовим, полягає у можливості розчленування багатозначного слова на мінімальні двосторонні компоненти лексичної одиниці, котрі реалізуються у мовленні. Подальші студії цієї проблеми пов'язані з науковим доробком А. І. Смирницького, у працях якого вперше з'явився цей термін. Вчений трактує його як двобічну одиницю, формальний бік якого складає форматив, а змістову – одне із значень багатозначного слова; однозначні слова представлені одним ЛСВ,

багатозначні слова – багатьма, що дорівнюють кількості його значень [114].

Аналізуючи терміни банківського дискурсу, важливо взяти до уваги твердження В. М. Солнцева про те, що “проблема інваріантності – варіативності ставиться окремо для плану вираження і для плану змісту”. Перенесення поняття інваріанта з односторонніх мовних одиниць призводить до того, що у банківській терміносистемі отримуємо багатовимірне протиставлення інваріанта і варіантів з урахуванням таких його факторів: варіювання у плані вираження при незмінності, інваріантності плану змісту; варіювання плану змісту при незмінності, інваріантності плану вираження; одночасне варіювання у плані вираження і у плані змісту [115].

Таким чином, три стабільних фактори – його форма, пряме номінативне значення, і загальні формальні семантичні ознаки – складають формально- семантичний інваріант полісеманта. У плані змісту ЛСВ різняться тим, що поруч із загальними компонентами існують також диференційні їх ознаки, а в плані вираження тим, що реалізація кожного ЛСВ експлікується в певних синтагматичних умовах, тобто у процесі мовлення ЛСВ завжди супроводжується усуненням їх решти.

Зазначимо, що необхідно чітко розмежовувати поняття значення та його вживання. За Виноградовим В.В., “значення завжди стійке та загальне для всіх, хто володіє системою мови. Вживання – це лише можливе застосування одного із його значень, яке не рівноцінне значенню, адже у ньому приховано багато смислових можливостей слова” [15].

З цього приводу Л. Ф. Борсук додає, що ЛСВ багатозначного слова займає проміжну позицію між мовою і мовленням, тобто забезпечує плавний перехід від мовної системи до її реалізації у мовленні, робить можливим поєднання абстрактного (систему мови) і конкретного (мовлення) [8]. На думку Б. А. Серебрянникова, ЛСВ має подвійний статус: він виступає як актуальний, семантично розчленований знак відносно багатозначного слова і як віртуальний знак відносно мовленнєвих реалізацій слова конкретним слововживанням [102].

Щодо терміну, то у лінгвістичних працях наголошується, що це лексико- номінативна одиниця мови, яка співвідноситься з поняттям спеціальної сфери. Так А. С. Герд виокремлює три точки зору на цю проблему: терміни мають те лексичне значення, яке й означають; терміни мають лексичне значення, яке є тим самим поняттям; терміни збігаються з поняттям і не мають лексичного значення [20].

Для підтвердження цієї думки наведемо банківський термін “heads”, який належить кільком терміносистемам, зокрема у досліджуваній термінології він позначає “чільний бік монети” – the side of coin bearing the head of monarch etc. Незважаючи на різну денотативну співвіднесеність, термін head у різних спеціальних сферах слугує визначенням однієї спільної ознаки поняття, у нашому випадку інваріанта “передня, основна частина монети”, [фр. *avers*<*adversus* – обернений обличчям – лицевий бік монети, медалі (порів. *реверс*). Саме ця ознака є узагальненою, інваріантною для усіх спеціальних понять, які позначає термін “head,” а співвіднесеність з цією ознакою становить семантичний інваріант терміна. Семантичний інваріант зберігає тотожність значення терміна і дозволяє розглядати його спеціальні значення у різних субмовах як окремі випадки його реалізації: *smart cards*; *portfolio*; *cash* [8].

Отже, термінам, що позначають один і той самий денотат, поняття, притаманна концептуальна цілісність як основному самостійному прошарку лексики літературної мови [10]. Аналіз лексико-семантичних зв'язків банківського терміна засвідчує, що вони можуть бути внутрішньосистемними у межах однієї і тієї самої термінологічної системи, адже використовуються як для номінації понять однієї галузі, так і для їх номінацій у суміжних дисциплінах: *bonus* – 1) додаткова винагорода, премія; 2) додаткова цінова знижка, яку надає продавець постійним покупцям; 3) комісійна винагорода за надання послуги щодо купівлі-продажу товару.

Значення терміна міжсистемного функціонування входить структурним компонентом в обсяг термінологічного словосполучення і виконує при цьому

роль семантичного ядра інваріанта, який конкретизує і деталізує значення, уточнює інформацію на основі диференційної ознаки поняття. Зазначимо, що системно-структурні ознаки є основними критеріями визначення терміна у системі мови.

М. Н. Володіна виокремлює узагальнюючу особливість терміна як його “когнітивно-дефінітивну значущість”, яка виражається в тому, що термін стає “носієм та зберігачем” спеціальної інформації, належної до визначеної терміносистеми [17].

На сучасному етапі розвитку семасіологічного та галузевого термінознавства дослідники виокремлюють два основні напрями розвитку термінів:

- глибинне пізнання фактів об’єктивної реальності;
- власний розвиток цієї реальності, поява нових фактів та явищ.

Так званий “термінологічний бум” вимагає поглибленого вивчення проблем загальнолінгвістичного характеру, а саме: виникнення та формування термінологій, створення терміносистем та стандартизації термінів. Проте у процесі розв’язання таких завдань необхідно передусім мати на увазі, яким чином “термін” виокремлюється від решти словникового складу, якими є критерії його приналежності до пласту спеціальної лексики.

Загалом у термінознавчій літературі Л. Ф. Борсук нарахує 12 загальних вимог щодо “ідеального” терміна: короткість, легкість, мала кількість складових елементів, доступність значення, точність значення, якість поняття, дистинктивність, доцільність, моносемічність, простота, єдність, економічність [8]. Зауважимо, що процес ідентифікації терміна за наведеними параметрами вочевидь ускладнюється значним ступенем їх деталізації. До того ж останнім часом все частіше банківська термінологія поповнюється складними термінами, термінами-композиціями: *private equity investment*; *capital investment*; *exchange rate sensitivity*; *long (short) term debt*.

Необхідно зазначити, що в процесі еволюції термінознавча наука випрацювала дещо інший підхід до визначення критеріїв

“термінологічності”. Так наведені нижче параметри терміна були розроблені науковою школою академіка Д. С. Лотте і, за нашими спостереженнями, сучасними термінологами сприймаються здебільшого як вихідні для характеристики термінів: тенденція до однозначності, точність семантики, стилістична нейтральність та відсутність експресивності, номінативність, наявність дефініцій, системність [68].

Термін банківського дискурсу Л. Ф. Борсук [8]. визначає як номінативну одиницю (слово, словосполучення), що застосовується для називання спеціальних понять: *hedge funds*; *margin of profits*; *credit loss*; *bank guarantees*.

Подані нижче основні властивості та ознаки у трактуванні терміну дають змогу відмежувати його від нетерміна: позначення поняття, належність до спеціальної галузі знань, наявність дефініції, точність значення, контекстуальна незалежність, конвенційність, усталеність та відтворюваність у мові, номінативність, стилістична нейтральність.

Отже, можемо стверджувати, що в процесі розвитку термінознавчої науки дослідниками виокремлено два основоположні параметри терміну: системність та структурність, які розглянемо окремо нижче

У наступному підрозділі розглянемо семантичну структуру банківського терміну.

1.2 Семантична структура банківського терміну

Розвиток цивілізації супроводжується появою численних термінів у різних галузях науки та техніки. Оскільки переважну частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика, то цілком природно, що лінгвісти надають особливого значення дослідженню структурно-семантичних особливостей терміну.

Мова як система має достатньо законів та засобів утворення нових

понять, які з'являються у спеціальній лексиці та потребують номінації. Вживання загальномовних слів у різних галузях науки базується на тих самих законах та механізмах «утворення» різних змістів їх вживання.

Шляхом узагальнення слово-термін, що підлягає лінгвістичному аналізу, об'єднується хоча б однією спільною лексичною парадигматичною семою. У зв'язку з цим цілком виправданим у термінознавстві є метод розчленування терміну на складові семантичні компоненти з метою моделювання його семантики.

Наприклад, багатозначний термін “derivation” – “деривація” використовується не лише в системі номінацій лінгвістики, але й у термінологічних системах таких галузей, як геологія, військова справа, об'єднаних сукупністю смислових зв'язків.

Отже, у результаті кореляції даного лексикологічного терміну з термінами інших галузей знання в їх семантичній структурі семантичний інваріант «пристосування до чогось» об'єднує різні спеціальні поняття.

Із наведених прикладів можна стверджувати, у терміну неоднаковий, відповідно неоднакова і кількість компонентів значення терміну, яка є похідною від загального спільного компонента, архісеми як величини, що складається із ряду семантичних ознак.

Оскільки той самий термін може визначатися по-різному, то він може бути включений у різні системи. Найбільш поширеним шляхом утворення терміна є використання загальновживаних слів у його функції. Отже, термінам, що позначають один і той самий предмет або явище, притаманна концептуальна цілісність як основний самостійний прошарок лексики літературної мови.

Семантичні явища міжсистемного характеру в галузі філологічної термінології представлені такими термінознаками, які одночасно використовуються як для номінації понять (явищ) однієї галузі, так і для номінації понять суміжних дисциплін.

Значення багатозначного терміну міжсистемного функціонування

входить складовою частиною в обсяг термінологічного словосполучення і виконує при цьому роль семантичного ядра інваріанта, який конкретизує і деталізує значення, уточнює інформацію на основі диференційної ознаки поняття [127].

Семантика терміну стала проблемою №1 у сучасній лінгвістиці як у нашій країні, так і за її межами, яка інтенсивно досліджується вченими з різних позицій. Бурхливий розвиток науки і техніки в наш час породжує все нові і нові об'єкти і відповідні поняття, які потребують номінації. Дослідники здійснили його усебічний аналіз та визначили поняття: “термін” < лат. *terminus* – слово або словосполучення, що позначає поняття спеціальної галузі знань. На наш погляд, терміном може бути будь-яке слово, що визначає певне поняття. Цілком погоджуємося з твердженням З. Комарової [50], яка вважає, що “термін” це “інваріант” (слово або словосполучення), яке позначає спеціальний предмет або наукове поняття, обмежене дефініцією та місцем у певній терміносистемі.

Системно-структурні ознаки – це основні критерії вивчення парадигми терміна: *active account, blocked account, debit balance, split level balance, etc.* У семантиці терміна доцільно абстрагувати семантичний зміст, який складається з одного або кількох смислів, що реалізуються в конкретному акті мовлення.

Аналізовані приклади банківської терміносистеми дають змогу стверджувати, що дослідження структурно-семантичних зв'язків між термінами передбачає нерозривність стабільного інваріанта та змінних смислів.

Л. Ф. Борсук розглядає смислотвірну парадигму терміну як чітко окреслену систему ієрархічно взаємопов'язаних сем конкретної спеціальної сфери, у нашому випадку – банківської термінології. Важливим є розкриття закономірності переходу від одного смислу вживання терміну до іншого з метою показати сам механізм термінотворення: *banking crisis; banking market; banking industry; banking operation; banking services etc.* По суті, розкриття

семантичної структури терміна як елемента системи мови за допомогою контексту призводить тільки до опису численних його позамовних вживань. Тобто *banking* пояснюється через сполучення із сусідніми елементами криза, ринок, індустрія, операція, послуги тощо.

У семантичній структурі терміну важливим є з'ясувати, яке значення має сам термін *banking* автономно від контексту, що дало б змогу виокремити у терміні його стабільний семантичний інваріант. Візьмімо для прикладу термін *bank income*; *bank regulation*; *bank failures*; *bank panic*, які описують численні смисли у синтагматиці мовлення, не враховуючи узагальнене інваріантне значення.

Дослідження семантичного інваріанта виявило, що він не є монолітним, а складається з дискретних неподільних одиниць змісту – сем, які, на думку Ю. Д. Апресяна [4], можна уявити як суму або пучок елементарних семантичних компонентів, що утворюють семантичну структуру.

Проблема значення терміну може бути віднесена, за словами М. А. Кронгауза [58], до “розряду вічних”, оскільки вона є однією з найскладніших у мовознавстві.

У нашому дослідженні, на відміну від традиційного однопланового підходу до вивчення терміну, пропонуємо двоплановий. Кожен із різних змістів уживання того самого терміну розщеплюємо на два різнопланові компоненти, стабільний інваріантний, який належить до парадигматики системи мови, і змінний, що проявляється в синтагматичному плані мовлення.

Банківський термін у контекстуальному оточенні утворює відповідно різні смисли: якщо вважати терміни досліджуваної сфери із тою самою фонетичною оболонкою, скажімо: *bank 1* – *financial institution* – фінансова інституція відмінним від *bank 2* – *ground at edge of river* (берег річки), то постає логічне запитання, чому вони номінуються як “*bank*”? Можлива відповідь – вони мають спільну сему: “*keeping money*” та “*keeping water*”. У

наступних описах словникової статті “bank” виокремлюється ще один узагальнений компонент “raised shelf of ground (of river)”, flat-topped mass (of cloud); road, track, etc. contain or confine with banks – бокове підвищення ґрунту, дороги, скупчення хмар над лінією горизонту тощо. Тобто фактично: bank1 – установа для зберігання грошей, та bank2 – берег річки для утримання “зберігання” води виконують однакову функцію “утримання”, зберігання чогось. Подальший аналіз терміна bank 2 дав змогу виокремити компонент flat-topped mass (of clouds), який також описується словом bank і є, на перший погляд, незрозумілим і незвичайним поєднанням. Справді, що спільного має bank 1 – фінансова установа чи bank 2 – берег річки до bank 2 – скупчення хмар над лінією горизонту? Як і у двох попередніх випадках, відповідь знаходимо в узагальнюючій природі терміна та його інваріантності, де семантичний обсяг bank відстежуємо за допомогою спільного семантичного інваріанта, структурованого з трьох сем: bank 1, bank 2 та bank 3 [145-147].

Додамо, що у низці описів іменника “bank” чи дієслова to bank диференційна сема у семантичних сполученнях виявилася комунікативно релевантною bank1 – contains or confine with banks. Отже, диференційна сема, яка входить у склад інваріантного значення терміна, спрямовує “bank” чи “to bank” на послідовне диференціювання понять у різних системах і відповідно “породжує” різні його смисли. Зазначимо, що традиційне описування різних денотатів, понять на підставі спільної ознаки диференціації не дає змоги виокремити інваріантне значення терміну, оскільки воно підмінюється іншими ознаками цього поняття. Тому для виокремлення спільної ознаки необхідно протиставляти тотожні, а не різні ознаки (поняття): bank behaviour = a bank that has no behaviour etc.

Можемо підсумувати, що спільним інваріантним семантичним компонентом виступає диференційна ознака, яка слугує для послідовного розмежування тотожних, а не різних понять у відповідно різних системах.

Зазначимо, що проблема семантичної структури терміну є однією з

найважливіших семасіологічних проблем, зацікавлення до якої з боку лінгвістів постійно зростає. На нашу думку, вивчення семантики терміну повинно здійснюватися шляхом розмежування семантичного змісту на стабільний інваріантний компонент з одного боку, та змінні смисли - з іншого, які виступають його ключовими смисловими компонентами.

Семантична структура смислових компонентів англomовної банківської термінології В історії розвитку семасіології останнього періоду дослідники все більшу увагу зосереджують на аналізі семантичної структури терміна та його складових, смислових компонентах. У цьому аспекті розробляються різні методики аналізу семантичної структури, у яких одні дотримуються аналітичного методу, виводячи семантичні компоненти на основі порівняння лексичних одиниць, інші використовують протилежний, синтетичний метод, у якому кореляція семантичних компонентів визначає структуру терміна. Однак, при всій своїй різноманітності, семантичний аналіз терміна має одну спільну особливість і визначається як елемент лексичної системи в мові, а не в мовленні, не в конкретній реалізації [7].

У визначенні семантичної структури терміна важливим є збагнути сутність його інваріанта та роль у формуванні кожного наступного лексико-семантичного компонента у конкретній мовленнєвій ситуації. У дослідженні структури терміна традиційно спираємося на відомий у лінгвістиці “семантичний трикутник”, який ілюструє відношення між словом, сигніфікатом та денотатом. У процесі аналізу семантики терміна у мовленні на перший план виступають відношення між знаком і денотатом, але ці відношення не постійні, оскільки для висловлення думки у мовленні той самий денотат може позначати різні поняття, тобто отримувати різне словесне позначення [136].

Мовний знак може змінювати свою сутність залежно від того, під яким кутом зору його розглядати. Скажімо в системі він становить відношення слова до сигніфіката, а в конкретних висловленнях розглядається як відношення сигніфіката до денотата. У зв'язку з цим “уся проблема

довільності мовного знака у Ф. Соссюра отримала непослідовне, подвійне висвітлення”, на що доречно вказує Е. Бенвеніст [134].

Оскільки одна і та сама мовленнєва ситуація може бути позначена різними мовними засобами, то не можна спілкуватися мовою, знаючи лише її систему, – оскільки, за словами Будагова Р.А., необхідно знати ще й норми застосування цієї системи стосовно ситуації та контекстів [10]. Слід зазначити, що в основі лексико-семантичної організації висловлення перебуває низка елементів мовної ситуації, яка дискретно виокремлюються комунікантом під час номінації предметів, процесів та їх ознак: *pricing strategy; to cash ones deposits*.

Фахівці з лінгвістичної психології зазначають, що серед властивостей предмета, комунікант виокремлює одну або кілька ознак, які є найінформативнішими в конкретній мовленнєвій реалізації. На наступному етапі виокремлені під час сприйняття денотата диференційні ознаки лягають в основу його назви, що призводить до виникнення нового смислового значення терміна: *credit risk; cross-border risk; risk volatility*.

В історії мовознавства, особливо в історичній семасіології, зміна назви слова трактувалась як семантична трансформація, при якій предмет залишається незмінним. Тому в основі семантичних трансформацій – розширення, звуження, різних видах перенесення – вони перебувають у формально-логічних закономірностях мислення, відношення між поняттями [142]. Хоча вищезазначена точка зору висувалась в лінгвістиці ще з часів Бреалю та Дармстетера, вона, однак, заперечується деякими семасіологами.

Таким чином, що глибше методи структурної лінгвістики та поняття загальної семіотики проникають у семантику, то очевиднішими та доречнішими стають численні визначення класичної семантики, які лише слід переосмислити в термінах структурної лінгвістики.

У процесі аналізу англomовної банківської термінології в основі її назви вже прототипно закладені різні ознаки денотата, тому виникає необхідність у вивченні закономірностей відбору цих ознак необхідних для

відмежування їх від усіх інших денотатів. Термін, його смислова структура є множинністю ознак, наявних у свідомості носія мови із всіма його значеннями, прихованими та можливими, які принагідно готові реалізуватися у мовленні. У процесі комунікації кожен раз ознаки відповідають одному акту думки, тобто кожен раз, коли слово вимовляється або розуміється, воно має не більше одного значення. Так, наприклад, словом *hedge* називають і банківський термін *hedge funds*; *market – hedging technique*, а спільним для цих двох семантичних варіантів є ознака “ухилитися від чогось”, між якими існує семантичний зв’язок. Оскільки йдеться про той самий термін, то він не може бути пов’язаний одночасно з різними поняттями, а лише з одним, яке утворює конкретний смисл.

Отже, значення терміну – відносно стабільний компонент, а смисл постійно змінюється, він є результатом прикладання значення до об’єкта (денотата). Кількість значень завжди обмежена, в той час, як кількість смислів практично безмежна. Під смислом розуміємо реальний зміст терміна у певному мовленнєвому контексті [8].

Значення одних і тих самих термінів описуються так різноманітно, що дуже часто неможливо зауважити щось спільне між ними. Так, скажімо, що є спільного у таких різних описах значень терміна: *verification costs*; *monitoring costs*; *enforcement costs*; *the cost of the financial transaction*. Активне їх вивчення здійснюємо не через пояснення окремих вживань *costs*, а через розкриття мовного механізму породження таких різних значень, в основі якого лежить узагальнююча природа терміна (цінність, вартість чогось). Встановлення стабільних інваріантних компонентів дає можливість інтерпретувати вживання терміна у повному контексті, тобто розкривати новий смисл, і правильно розуміти його у контексті: *to exchange cash flows*; *cash dispenser*.

Таким чином, з метою виокремлення семантичного компонента інваріанта із різних семантичних змістів вживання одного і того ж знаку у різних контекстах застосовуємо метод семантичних опозицій, який

передбачає протиставлення тотожних, а не різних понять, що дає можливість виокремити інваріантну семантичну ознаку. Процес виокремлення здійснюємо, так би мовити, у “вертикальних” опозиціях шляхом протиставлення маркованого елемента іншому елементові того самого класу, наприклад: *mutual funds: to funds that is not mutual*, де власне інваріантне значення терміна виокремлюється у “чистому вигляді”, тобто без домішок контексту.

Беручи до уваги викладене, доходимо висновку, що інваріант – це те узагальнене щодо однорідних предметів та понять, той ідеальний об’єкт, який використовуємо для вивчення феномену інваріантності низки денотатів /понять. Саме виокремлений інваріантний компонент та низка його диференційних компонентів – сем складають інваріантне стабільне значення кожного елемента системи мови, а вживання стабільних інваріантних компонентів (сем) значення терміна дає можливість інтерпретувати його вживання у новому контексті, тобто розкривати його нові смисли [33].

Отже, дослідження структурно-семантичних зв’язків між термінами передбачає нерозривність двох планів, які пов’язані між собою: стабільний інваріантний семантичний компонент парадигматичного плану системи мови і вираження змінних компонентів із синтагматичного плану мовлення, які визначають відповідно різні смисли вживання слова – терміну. Такі системні взаємозв’язки між термінами розкривають сутність «переходу» того самого слова – терміну від одного смислу до іншого.

У наступному розділі нами буде досліджено методичні засади дослідження банківської термінології.

1.3 Методичні засади дослідження банківської термінології

Будь-яка галузь дослідження, яка аналізується згідно з методологією, повинна разом з об'єктом і предметом вивчення спиратися на методи, що дають змогу глибоко проникнути у матеріал, отримати конкретні результати. У цьому пункті розділу здійснено огляд методології та методів дослідження англomовної банківської термінології. Серед основних методів у запропонованій роботі застосовано як спеціальні, так і загальнонаукові: компонентний, структурний, семантичний, функціональний.

Поліпарадигмальний методологічний апарат аналізу англomовної банківської термінології уможливив вивчення її глибинної структури, витлумачення значення та смислів. У широкому колі наукової проблематики банківська термінологія набуває актуальності у сучасному галузевому термінознавстві. Вона належить до відкритих систем і тим самим викликає значний лінгвістичний інтерес для дослідників термінології фінансово-економічної сфери [108; 120].

Борсук Л. Ф. [8] у своїй роботі застосовує поетапну методику аналізу банківських номінацій, яка містить такі основні кроки, зумовлені предметом дослідження і поставленими завданнями. Перший крок присвячено відбору фактологічного матеріалу, другий – вивченню семантико-структурних особливостей термінів банківського дискурсу, третій – функціональних особливостей банківських номінацій.

Таким чином, кожен етап охоплює певний аспект дослідження, що потребує детального вивчення. Особливе місце посідає лексикографічна репрезентація банківської терміносистеми, їхня номінативна природа у функціональній площині (див. Список фахових лексикографічних джерел), [145-147] з урахуванням таких чинників, як мультидисциплінарність (банківська справа, фінанси, економіка, право), конвенційність, експланаторність тощо.

Методологія дослідження полягає у тому, щоб виокремити стабільні

інваріантні семантичні компоненти значень термінів на позначення банківської номінації. Вивчення словникових тлумачень різних смислів терміна дозволяє виявити низку стабільних інваріантних сем компонентів власного знакового значення, на відміну від його різних змінних смислів [8].

Методика “значення-смысл”, запропонована і опрацьована у науковому доробку С. Гурського [27], передбачає розмежування семантики слова на два різнопланові синтагматичні компоненти, стабільний (інваріант) у плані мови та змінний “смысл” у плані мовлення. Суть методики полягає у послідовному сполученні семи інваріантної диференційної ознаки (СДО) вихідного поняття. Правомірність звернення до описів значень термінів у тлумачних словниках пояснюється тим, що, оскільки стан лексико-семантичної системи мови загалом реєструється тлумачними словниками, дослідження цієї системи може і повинно йти через вивчення дефініцій у тлумачних словниках. Серед ключових методів аналізу англійської банківської термінології є компонентний аналіз змісту терміна та метод семантичних опозицій [123].

Результати аналізу словникових дефініцій в англійських та американських тлумачних словниках свідчать, що словникові статті одного і того самого банківського терміна відрізняються одна від одної як кількістю, так і порядком розташування змінних смислів. Відмінності в цих дефініціях можна проілюструвати на прикладі терміна “inflation” A Dictionary of Finance [138] наводить наступне визначення: “reduction in value of a currency. Measured often by percentage increases in the general price level per year”. Проте Dictionary of Banking Terms [139] подає інше: “inflation” – a continuing increase in prices, or the rate at which prices increase, яке є менш деталізоване і зрозуміліше для неспеціалістів.

Як бачимо, визначення терміна у різних словниках суттєво відрізняються, і ця різниця, за словами С.В. Гриньова [26], “об’єктивно зумовлена тим, що вони відображають явища різних рівнів мисленнєвої діяльності”.

Однак семантика багатозначних термінів не завжди повно представлена у словниках. Прийнята практика опису значень терміна, як правило, не розкриває мовного механізму появи різних смислів, які наведені у словниковій статті: *headaccount* – головний рахунок; *shareholder* – акціонер; *debentureholder* – той, хто тримає боргове зобов’язання, де описуються змінні значення терміна, але при цьому не виокремлюється і не описується спільний компонент *holder* – власник, держатель (цінних паперів); пред’явник. У ракурсі запропонованої методики, виокремлюємо спільну ознаку – інваріант – шляхом протиставлення не різних понять, а тотожних, скажімо “*convertible currency*” протиставляється *currency which is not convertable*, що забезпечує чітке розуміння термінологічної одиниці у відповідному контекстологічному оточенні.

Отже, за допомогою компонентного аналізу шляхом протиставлення тотожних понять виокремлено стабільний семантичний компонент – інваріант: *currency* – валюта (конвертована або неконвертована). Застосування компонентного аналізу дало змогу визначити семантичну структуру термінів, що трапляються у банківських текстах сектору економіки.

Кількісна характеристика опису значень та підзначень англomовної банківської термінології у спеціальних словниках різко коливається. Очевидно, це пояснюється не лише обсягом словника, а й об’єднанням кількох різних значень в одне або розщепленням одного типового значення на кілька, що свідчить про перспективу принципів укладення словникової статті. У словниках спостерігається також низка невідповідностей в описі особливостей та послідовності подання значень: *investment* – *investing of money*; *money invested*; *property in which money is invested*. 1) *act of investing, esp. the use of money to produce profit or income*; 2) *amount of money that is invested*; 3) *property in which money is invested* [147].

Отже, наша гіпотеза полягає у тому, що спільним інваріантним семантичним компонентом є диференційна ознака терміна, яка у процесі

абстрагування та узагальнення служить для послідовної диференціації тотожних понять як елементів у кожній із послідовних різних систем: *capital flight* – відтік капіталу; *capital issue* – капіталовкладення; *the capital of a company* – капітал компанії.

Скажімо, у терміна *capital* є по одній спільній інтегральній семі *total amount of money or property owned or used by a corporation or individual*, має диференційні семи: *wealth in any form used or available for use in the production of more wealth*; *any source of profit, power or advantage, assets*, які становлять його інваріантне значення. Своїм інваріантним значенням *capital* диференціює одне поняття від іншого того самого класу (а не різних) і, таким чином, утворює відповідно різні смисли вживання у мовленні.

Термінологічний пласт англомовної банківської термінології, структурно-семантичний процес трансформацій якого є майже безперервний, чітко реагує на зміни термінологічної лексики на кожному етапі її розвитку, що проявляється у тісному зв'язку мовної системи із сферами сучасного фінансово-економічного ринку суспільства. Тому у мові АБТ часто зустрічаємо термінологічні поняття, як-от: *eurocurrency market* – ринок євровалюти; *eurocurrency banking* – банкінг євровалюти; *eurodollar market* – ринок євродолара тощо.

У науково-поняттєвому апараті дослідження розрізняємо методологію, метод та методикоу. Під методикою, услід за І. Арнольд, розуміємо сукупність прийомів спостереження, експерименту чи опису. Метод, на думку вченої, – це підхід до матеріалу, що досліджується, його систематизація та теоретичне осмислення, а методологія передбачає застосування принципів світогляду до процесу пізнання, тобто співвіднесення отриманих даних з іншими фундаментальними науками, насамперед – із філософією [6].

Традиційно методи дослідження поділяються на філософські, загальнонаукові і спеціальні, які тісно корелюють між собою у будь-якому дослідженні, у нашому, присвяченому корпусу англомовної банківської термінології, зокрема. Залежно від конкретики методологічного аналізу

виокремлюємо два рівні методології, де на першому – вищому – рівні перебуває загальна методологія, а другий рівень займає галузева (спеціальна) методологія банківської термінології. У ширшому сенсі методологія англomовної банківської термінології містить теорію, вищезазначені загальнонаукові та спеціальні методи дослідження її предмета, а у вузькому – систему методів отримання інформації.

Додамо, що в процесі дослідження застосовувались також методи суцільної вибірки: метод семантичної опозиції, польовий метод, аналіз словникових дефініцій. Ключовий метод “значення – смисл” використано для вивчення внутрішньої структурно-семантичної організації англomовної банківської термінології, виявлення стабільних інваріантних елементів на рівні мови та конкретних змінних смислів на рівні мовлення.

Функціональний метод застосовано для дослідження терміна в процесі його функціонування у банківських текстах, скажімо: *eurodollar – is a generic term for deposits and loans dominated in a currency other than of the host country. Thus, for example both euro and dollar deposits in London are eurodollars [144].* Застосування описового методу передбачило не лише простий опис термінологічних одиниць банківської сфери, а також їх функціонування. Зазначений метод став підґрунтям для укладення глосарію англomовної банківської термінології, відібраного у процесі аналізу спеціальних текстів банківської сфери.

Окрім методів дослідження, зазначених вище, у нашій праці застосовано низку математичних методів, без яких є неможливі сучасні лінгвістичні дослідження. Ці методи представлені кількісними (тобто простим підрахунком частоти вживання англomовної банківської термінології) та статистичними методами (які передбачають використання формул для ілюстрації кількісної презентації термінологічних одиниць у спеціальному тексті).

Загальна кількість англomовної банківської термінології, залучених до аналізу, становить 1240 одиниць, здійснених шляхом суцільної вибірки із

банківських текстів та спеціальних видань. Зазначені методи дали можливість описати кількісні характеристики термінологічного корпусу банківської сфери, підрахувати частотність англomовної банківської термінології, встановити закономірну залежність між частотами. Поетапна методика дослідження англomовної банківської термінології передбачає: відбір фактологічного матеріалу, дослідження структури та семантики, його функціональних особливостей.

Концепцію нашого дослідження сформульовано на ґрунті наукового надбання фахівців у галузі семасіологічного термінознавства, що передбачає аналіз глибинної семантичної структури терміна, витлумачення його значення і смислів. Об'єднувальним стрижнем методологічного апарату є тісна інтеграція структуралізму та функціоналізму, що відповідно диктує міждисциплінарну і рівночасно поліпарадигмальну методику аналізу англomовної банківської термінології.

Поглиблені знання структурних і функціональних параметрів семантики значення терміна уможливили пізнання потенціалу його прихованих смислів, як наприклад: *digital wallet* – “електронний гаманець”, система, що дає змогу виконувати платіж за товари, послуги через інтернет [145].

Наукова новизна методу дослідження полягає в тому, що вперше досліджується англomовна банківська термінологія сектору економіки у процесі його еволюції від словникового до текстового функціонування. У праці проаналізовано значення англomовної банківської термінології з позиції семантичної ієрархії: домінанти та периферійних ознак. Системний аналіз термінологічного корпусу термінології банківського сектору економіки на парадигматичному та синтагматичному рівнях дав змогу описати повноту семантики імпліцитних смислів банківського терміна, збагнути його конотативне наповнення: *bankster* (*banker* + *gangster* (n)) – представник фінансової індустрії, який бере участь у ризикованих банківських операціях [144].

Виходячи із загальної теорії “інваріант-варіант”, розробленої [115] – ці семантичні категорії трактуємо як різнопланові компоненти: семантичний інваріант (інваріантне значення) – як елемент системи мови та змінні смисли – як елементи системи мовлення. Тобто дихотомія “значення-смысл” полягає у розмежуванні англomовна банківська термінологія на два різнопланові компоненти: стабільні інваріантні, що належать до парадигматики мови, і змінні смисли в синтагматиці мовлення.

Методологію дослідження семантичної структури значення здійснюємо з опертям на ідею Ю. Д. Апресяна, який розуміє її як суму або пучок елементарних смислів (сем, семантичних множників, семантичних компонентів) [4]. Акцентуємо увагу передусім на сам механізм виокремлення інваріантного значення із його численних контекстуальних утворень у банківських текстах сектору економіки, породжених функціонуванням інваріантного значення у синтагматиці мовлення.

У методах дослідження та трактування смислу часто використовується поняття “значення”. Проте між ними існує принципова відмінність, тому схилиємося до думки тих дослідників, які відстоюють таку позицію у своїх наукових працях.

Безперечно, що межа між смыслом і значенням, на погляд дослідників, доволі дифузна. Так, аналізуючи філософські праці, присвячені смыслу, Н. Н. Матюшина виокремлює два традиційні підходи – менталістський (коли джерело смислів бачиться у свідомості людини, а мова розуміється як втілення, структуризація, репрезентація змісту свідомості у певних знакових формах). Свідомість активно породжує і зберігає смисли, котрі виражають її цілісність через мову як механізм об’єктивації (представники – В. фон Гумбольдт, Є. Гуссерль, А. А. Потебня, Г. Фреге); – лінгвоцентристський (мова як ціле через свою внутрішню структуру породжує смисли відповідно до правил мови) - представники Л. Вітгенштейн, Ф. де Соссюр.

Еволюція цих підходів призвела до формування комунікативної концепції (будь-який смысл є комунікативним у тому, що він народжується

не тільки в підсистемах адресанта S1 та адресата S2, він народжується у процесі їх зіткнення, взаємодії, утворюючи їх синтез, що, як нам видається, інтегрує краще досягнення традиційних шкіл). Тут додамо, що філософія смислу відображена в сучасній лінгвістиці у працях В. М. Кикоть, Н. М. Нестерової, А. Н. Новикова та ін. Розглядаючи проблему смислу, дослідники беруть до уваги не значення, а зміст, що є більш коректним, коли мова заходить не про окремі ознаки, а про його інваріантність.

На погляд Л. Ф. Борсук [8], зміст та смисл – це різні ментальні утворення. Хоча, обидва ці явища є результатом розуміння, проте в основі їх формування лежать різноманітні мисленнєві механізми. На відмінність зазначених ментальних утворень вказують дослідники наступним чином: зміст формується як ментальне утворення, що моделює той фрагмент дійсності, про який йдеться у тексті, а смисл – це думка про цю дійсність, тобто інтерпретація того, що повідомляється у тексті [80]; значення і смисл розрізняються як “проекція тексту на свідомість” і проекція “свідомості на текст”; за дефініцією А. В. Бондарко, “значення є змістовий бік певної одиниці мови як елемент системи мови, тоді як смисл – це явище мовлення, що має контекстну і ситуативну зумовленість” [103].

Доцільно тут додати наступні відмінні ознаки значення і смислу: смисл суб’єктивний, у той час, як значення об’єктивне; тобто смисл завжди твориться, у той час, як значення здається знаком/текстом; смисл змінний, нестабільний, а значення стабільне.

На відмінності значення та смислу, поданих у лексикографічних дефініціях, та тих, що виникають у мовленнєвій практиці, дослідники звернули увагу набагато раніше. Ця теорія отримала розвиток у межах сучасної психолінгвістики, зокрема у працях Н. А. Стерніна, де розрізняють лексикографічне і психологічне реальне значення слова: “Значення, яке фіксується у словниках та номінується в лінгвістиці системним, утворюється лексикографами відповідно до принципу редукціонізму, тобто мінімізації ознак, включених у значення”.

Отримане у результаті застосування принципу редукціонізму під час укладення словникової дефініції значення можна умовно назвати лексикографічним, оскільки воно сформульоване (змодельоване) спеціально для представлення слова у словниках. Лексикографічне значення у більшості випадків виявляється недостатнім для опису реального функціонування слова у мовленні, воно завжди виявляється за обсягом менше за реальне значення, яке існує у свідомості носіїв мови. Багато ознак реально функціонуючого значення не відображені в лексикографічному значенні і навпаки: деякі ознаки, що ввійшли в лексикографічний опис, можуть бути дуже периферійними, а їх яскравість у свідомості носіїв мови – виявитися малопомітною.

У зв'язку з цим доцільним є говорити про існування ще одного типу значення – психологічно-реального значення слова. Психологічно-реальне значення слова – це впорядкована єдність усіх семантичних компонентів, котрі реально пов'язані з певною звуковою оболонкою у свідомості носіїв мови. Це той обсяг семантичних компонентів, котрі актуалізують ізольовано узятє слово у свідомості носіїв мови, у єдності усіх утворених їх семантичних ознак – більш та менш яскравих, ядерних і периферійних [116].

Як підсумок, зазначимо, що дослідження розмежування значення і смислу триває, і досі не існує відмінних ознак цих понять. У лінгвістичному аспекті такими диференційними ознаками значення виступає тісний зв'язок із знаком/текстом, спільність компонентів ближчого або психологічно реального значення. У якості смислу пропонуємо розглядати все те нове індивідуальне і оригінальне, що привносить у текст конкретний індивід.

У наступному розділі нами буде досліджено структурно-семантичні особливості банківської термінології.

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

2.1 Однокореневі терміни

Лексичним ядром кожної терміносистеми є однокомпонентні терміни, які називають базові поняття і є найменуваннями первинних понять, що стали основоположними в певній сфері професійної діяльності. Проте з розвитком терміносистем виникає потреба деталізації понять. Відповідно однокомпонентні терміни стають основними у процесі творення похідних слів, які базуються на процесах афіксації і мають певні особливості сполучуваності. При цьому афікси виступають семантичними модифікаторами, які зумовлюють нове категорійне бачення того, що позначено мотивувальною основою [87]. Тобто одні частини термінолексеми можуть змінюватися, варіюючи при цьому значення терміна та вносять додаткову семантичну диференційну ознаку. Будуючи новий термін, варто надавати йому такої структури, у якій би він сам вказував на своє місце в поняттєвій системі [52-53]. У модифікаційній структурі афіксальних термінів «органічно закладені» основи структурної систематизації, що має першочергове значення для термінології [88]. Похідне слово, як зауважує Е. Голанова, є найменшим синтагматичним цілим, якому притаманні синтетичність форми, повторюваність знаків, багатоаспектність мотивації, різноманітність формальних засобів і словотвірних структур [23].

Морфологічний спосіб словотворення в лінгвістиці номінується деривацією або словотворенням. В енциклопедії «Українська мова» поняття «деривація» і «словотворення» визначені як тематично близькі. Термін «словотворення», до якого посиланням є термін «деривація», витлумачено як «творення похідних простих та складних слів за дериваційними правилами і словотвірними типами» [124]. В англійській лексикології

більшість лінгвістів вдаються до звуження поняття «дери́вація» [141]. Д. Крістал в «Енциклопедії мови» визначає дери́вацію як процес творення слів за допомогою афіксів [137]. З огляду на дефініції, термін «дери́вація» в українській лінгвістиці охоплює різні процеси словотворення, тоді як термін «дери́вація/derivation» в англomовній лінгвістиці номінує один із способів словотворення і функціонує паралельно з іншими процесами (основоскладанням, конверсією, скороченням, акронімами) та визначається як процес афіксації, за допомогою якого утворюються нові слова із відмінним значенням та/або категорією від уже наявних [135]. Отже, поняття «дери́вація» в англійській лінгвістиці визначається як тотожне до поняття «афіксація» в українській і англійській лінгвістиці та трактується як морфологічний спосіб творення слів за допомогою афіксів [100; 149]. Відповідно поняття «дери́вація» та «словотворення» визначаються як тотожні в українському мовознавстві, тоді як поняття «дери́вація» та «афіксація» є тотожними в англійському. Проте Ф. Катамба зауважив, що в сучасній англійській лінгвістиці простежується тенденція до розширення значення терміна «дери́вація». Так, Ф. Катамба до складу дери́вації відносить афіксацію, конверсію та словоскладання. Зазначається при цьому, що таке трактування терміна не є типовим для англійського мовознавства [141].

Зазначимо, що процес термінотворення завжди спрямовується на впорядкування та стандартизацію терміносистем. Тому, відбувається своєрідний «природний відбір» тих способів і конкретних засобів словотвору, які б відповідали вимогам щодо спеціальних найменувань та їх функцій у мові науки [52-53]. За твердженням Т. І. Панько, моделей афіксального творення є безліч, проте термінологія використовує лише ті, які стали цементувальним чинником системної організації термінології [87-88]. В. П. Даниленко зауважує, що термінологічне словотворення є усвідомленим процесом; воно дає можливість штучно запроваджувати в галузі термінології спеціалізовані за значенням словотворчі морфеми, які в

певних терміносистемах стають виразниками конкретних значень, виконують разом з тим класифікаційну функцію. Кожна термінологія має свою систему словотвірних засобів. На них можуть впливати й екстралінгвальні (державна мовна політика; логічна структура системи понять, зв'язки і відношення між ними; взаємовплив мовних систем; поширення чужомовних слів; індивідуальне термовідтворення), й інтралінгвальні (вибір певних словотвірних засобів і формування словотвірних моделей, що спеціалізуються у вираженні нових смислів) чинники [52-53].

З погляду морфологічної структури терміна вирізняємо кореневі та деривативні терміни.

Кореневі терміни охоплюють лексеми, корінь яких збігається із формою слова, часто із кореневою морфемою. Наприклад: банк, борг, кредит, курс, валюта, угода, чек, бланк, штраф; *base, bank, credit, draft, point, fee, fund, loan, money*.

У лінгвістиці розрізняють два типи деривації:

1) деривацію першого ступеня – включає похідні слова, утворені на основі коренів за допомогою одного дериваційного афікса (сюди належить префіксація та суфіксація): рахунок, позика, оборотність, переказ, платник, ставка, сертифікат, трансфер; *acceptor, dealer, discount, income, payer, novation, payment, transfer, creditor*;

2) деривація другого ступеня – похідні слова, утворені на основі двох послідовних стадій формування (мультиморфемний спосіб): заборгованість, знецінення, надлишок, розрахунок, субрахунок, деномінація; *redemption, reposession, unbanked, subsidiary, transaction, deflation*.

У результаті проведеного дослідження української термінології науковцями зафіксовано 494 однокомпонентні лексеми, які вживаються в українських вибірках як повноцінні терміни, що становлять 19 % від загальної кількості досліджуваної термінолексики. Серед

однокомпонентних назв спеціальних банківських понять переважають найменування, виражені іменниками. У банківській термінології української мови можливі такі структурні типи та моделі (словотвірний тип – схема побудови слів певної частини мови, яка характеризується тотожністю частини мови, форманта і словотвірного значення; словотвірна модель – схема творення слів у межах того самого словотвірного типу, яка не впливає на їхню словотвірну семантику, але відрізняється морфологічними ознаками) [54]:

I тип – кореневі терміни. Серед українських однокомпонентних номінацій фіксуємо 157 корневих термінів, що становить 31,8 % від загальної кількості однокомпонентних термінів: аваль, банк, бізнес, бланк, борг, валюта, вексель, гарант, засіб, кредит, купюра, обіг, ліміт, курс, філія, фонд, чек, штраф, ресурс, резерв, номінал тощо. Приклади засвідчують, що більшість корневих термінів представлені запозиченнями чи інтернаціональними лексемами, власномовні терміни охоплюють лише 7,6 %.

II тип – деривативні терміни: 1) деривація першого ступеня охоплює 166 одиниць, що становить 33,6 %, і представлена такими моделями (де *p* – префікс, *R* – корінь, *s* – суфікс). Серед деривативних термінів Петрина О. С. [91] фіксує приклади паронімів, які є запозиченими лексемами й утворені суфіксами -ат, -ант: гонорат – гонорант; жират – жирант; індосат – індосант; доміциліат – доміциліант; ліквідат – ліквідант; протестат – протестант; трасат – трасант; 2) деривація другого ступеня охоплює 119 лексем, що становить 24 %, і представлена такими моделями: *Rss*, *pRs*, *pRss*, *ppRs*, *pRsss*. Серед банківських термінів вибірки вказаний науковець фіксує дієслівні лексеми, які утворюються здебільшого випадків від іменників за моделлю *Rss*: *кредитувати*, *трастувати*, *авізувати*. Проте особливої уваги заслуговує термін *таргетувати*, корінь якого є запозиченою англійською аббревіатурою TARGET (Trans-European automated realtime gross settlement express transfer system – Загальноєвропейська автоматизована система

розрахунків у режимі реального часу), який, пройшовши етап графічної адаптації, набув статусу кореневої морфеми і сформував словотвірне гніздо: TARGET – таргетування, таргетувати.

Проаналізована Петриною О. С. [91] морфемна структура банківських термінів дала можливість виокремити такі структурні моделі: Rs, pR, pRs, Rss, pRss, pRsss, ppRs та визначити, що найпродуктивнішими моделями є одноафіксні утворення, а саме Rs, що охоплює 29 % усієї вибірки однокомпонентних термінів. Найменш продуктивними моделями є ppRs та pRsss, що є свідченням того, що ускладнення морфемної моделі призводить до меншої частотності мультиморфемного терміна. Афіксація в термінології банківської сфери представлена однаковою кількістю суфіксів та префіксів. Префіксація в термінології виконує функцію спеціалізації та специфікації твірної основи терміна. У мовознавстві розрізняють 48 словотвірних префіксів [95]. У банківській термінології продуктивними є 28 препозиційних дериваторів, які утворюють 81 термін. Переважно вони є поліфункціональними, оскільки не окреслюють певного термінологічного поля та здатні утворювати терміни різних сфер професійної та наукової діяльності, а також лексику загальноживаної мови. Рівень дериваційної активності таких формантів є високим: вони утворюють варіативні ряди похідних, сполучаючись з вільними та із зв'язаними основами, здатні оформлювати терміни-гібриди, у разі необхідності можуть комбінуватися один із одним або приєднуватися до вже наявних термінів, що зумовлює появу нової семантики [46]. Кількісно переважають префікси власномовного походження, проте продуктивнішими є запозичені. Це пояснюється тим, що термінолексми запозичувалися вже сформованими термінологічними одиницями.

Високою продуктивністю відзначається префікс латинського походження *re-* («повторення»), який утворює 11 лексем. Найпродуктивнішими власномовними префіксами є *vi-* та *za-*, кожен з яких бере участь у творенні 7 термінолексем. Префікси *s-*, *im-*, *inter-*, *z-*, *ob-*

виявляють низьку продуктивність та утворюють по одному деривату: сплата, інпринтер, інтервенція, знецінення.

Дериваційну активність проявляють 27 суфіксів, які утворюють 261 термінолексему. Термінотворчий потенціал суфіксів значно перевищує словотвірні можливості префіксів. До найрегулярніших належать іменникові словотвірні моделі із суфіксами –аці(я)/яці(я) (утворено 39 дериватів), -анн (утворено 31 дериват), -ува/юва (30 дериватів), -ер/ор/ар (утворено 22 деривати). Суфікси –ач, -изм, -ій, -ств(о) вважаємо малопродуктивними, оскільки вони утворюють по 1-2 термінолексемі кожен: надписувач, тримач, анатоцизм, дилерство, банкрутство, депозитарій, бенефіціарій. Варто зауважити, що низка автохтонних суфіксів -ій, -ств(о), -ик, -юва, -нн(я) приєднуються до запозичених лексем: бенефіціарій, депозитарій, дилерство, банкрутство, аналітик, доміцилювання. Це є свідченням того, що такі терміни пройшли етап графічної адаптації і ролі стрижневих слів є активними членами дериваційної системи та беруть участь в оформленні словотвірних гнізд. Запозичення активно послуговуються українськими та іншомовними афіксами та утворюють словотвірні гнізда часом ширші, ніж власномовні номінації, наприклад: кредит – кредитор – кредитівка – кредитувати – кредитування – акредитив – рекредитив (7 номінацій); фінанси – фінансист – фінансування – фінансувати – рефінансування – профінансувати (6 номінацій); доміциль – доміциліант – доміциліат – доміцилеція – доміцилювання (5 номінацій); платіж – неплатежі – платник – виплата – плата – сплата – доплата (7 номінацій); борг – боржник – заборгованість (3 номінації); вклад – вкладник (2 номінації) та інші.

Приєднуючись до кореневої морфеми, афіксальні морфеми можуть зумовлювати зміни в корені та на морфемному шві [55]. З-поміж українських термінів фіксуємо приклади консонантних чергувань (борг – боржник; позика – позичальник) та чергування голосних (платіж – неплатежі; дохід – доходи). Проте такі випадки не є регулярними.

В англійській банківській терміносистемі Петрина О. С. [91] виділяє 420 однокомпонентних термінів, які вживаються в терміносистемі як повноцінні терміни та становлять 13,6 % від загальної кількості досліджуваної термінолексики. В англійській терміносистемі абсолютно переважають терміни-іменники, тоді як дієслова та прикметники не є чисельними та утворюються здебільшого випадків шляхом конверсії; числівники та прислівники не функціонують ізольовано від словосполучень. Відповідно до морфологічної структури виділяємо такі структурні типи та моделі однокомпонентних термінологічних номінацій:

I тип – кореневі терміни. Англійські кореневі терміни охоплюють 127 лексем, 30,2 % від загального корпусу однокомпонентних термінів: *asset, aval, bill, draft, fee, index, limit, point, bank, base, cash, claim, credit, debit, fund, item, loan, trust, profit, debt, rate*. Основну частину таких термінів становлять запозичені номінації переважно з французької та латинської мов. Власномовні лексеми охоплюють 24 одиниці (5,7 %) та утворені шляхом метафоризації чи метонімізації загальновживаних лексем: *bond, float, loss, pool, run, stock, swap, book, will, draft, yield*.

До кореневих термінів відносимо також номінації, утворені шляхом конверсії. Цей спосіб номінації реалізує нове найменування на базі вже наявної лексичної одиниці шляхом зміни її морфологічного класу та надання їй нових синтаксичних функцій. Відмінною рисою конверсії є те, що вона не змінює зовнішньої структури слова і, таким чином, не вдається до методів, якими звичайно користується морфологічна деривація [Кузнєцова]. Найрегулярнішими конверсивними моделями є такі:

- іменник – дієслово: *amount* (загальна сума) – *to amount* (нараховувати суму); *fund* (грошові суми) – *to fund* (фінансувати); *profit* (прибуток) – *to profit* (приносити прибуток);
- іменник – прикметник: *cheque* (чек) – *cheque account* (чековий рахунок), *capital* (капітал) – *capital* (основний);
- іменник – прикметник – дієслово: *bank* (банк) – *bank draft*

(банківська тратта) – to bank (вносити гроші в банк); cash (готівка) – cash flow (грошовий обіг) – to cash (отримувати гроші за чеками); credit (кредит) – credit bank (кредитний банк) – to credit (кредитувати рахунок).

II тип – деривативні терміни.

Деривація першого ступеня охоплює 186 одиниць, що становить 42,9 %. Вона представлена такими моделями: модель pR, Rs. Серед термінів другого типу Петрина О. С. [91] фіксуємо пароніми, які є запозиченими лексемами переважно з французької мови та утворюються за допомогою суфіксів -er/or та -ee: drawee – drawer; endorsee – endorser; trustee – trustor; mortgagee – mortgagor; payee – payer.

Деривація другого ступеня охоплює 71 лексему, що становить 18,5% і представлена такими моделями: pRs, Rss, pRss, ppR.

Менш частотними в англійській банківській термінології є прикметники, які переважно утворюються шляхом конверсії. Терміни-прикметники, утворені за допомогою морфологічної деривації становлять 22 лексеми та представлені такими моделями: pRs: indebted, appraizal, accountable, unprofitable; Rs: collateral, cooperative, financial, derivative, custodian, profitless, profitable; ppRs: misencoded.

Дієслова в англійській банківській терміносистемі здебільшого є термінами-конверсивами, проте фіксуємо і приклади, утворені деривативним способом. Виділяємо такі найрегулярніші моделі: Rs: cancel, syndicate, collateralize; pR: antedate, overdraw, repay, account.

Дослідження морфемної структури термінофонду англійської банківської сфери дає можливість виокремити такі морфемні моделі: R, Rs, pR, pRs, Rss, pRss, ppRs, ppR та встановити, що найпродуктивнішими з них є одноафіксні утворення, а саме Rs, що охоплює 38,3 % вибірки однокомпонентних термінів. До найменш продуктивних моделей відносимо pRss, ppRs, ppR. Префіксація в англійській банківській терміносистемі представлена 22 префіксами, більшість із яких є поліфункціональними та утворюють 64 термінолексеми. Значна кількість

препозиційних дериваторів англійської мови (12 одиниць) є іншомовного походження: французького, латинського, грецького. Високою продуктивністю відзначається латинський префікс *ge-*, який утворює 11 номінацій. Найпродуктивнішими власномовними префіксами вважаємо *mis-* та *fore-*. Приклади засвідчують, що власномовні префікси виявляють низьку продуктивність і здебільшого випадків утворюють по одному деривату: *over-* (*overdraft*), *with-* (*withdrawal*), *up-* (*upstream*).

Термінотворчий потенціал суфіксів значно перевищує словотвірні можливості префіксів. Суфіксація в англійській банківській терміносистемі представлена 26 суфіксами, які зазвичай є поліфункціональними й утворюють 222 лексеми. Значна кількість суфіксів (12 одиниць) є іншомовного походження, проте високою продуктивністю відзначаються власномовні афікси. До найпродуктивніших належать іменникові словотвірні моделі із суфіксами *-er/or* (26 лексем); *-ing* (21 лексема). Низьку продуктивність виявляють запозичені суфікси, а саме: *-yst* (грецьк.): *analyst*; *-age* (франц.): *arbitrage*; *-al* (араб.): *principal*. Варто зауважити, що найчисельніші словотвірні гнізда в банківській термінології утворюють саме запозичені лексеми, наприклад: *count* (франц.) – 15 номінацій; *profit* (франц.) 8 лексем, *deposit* (лат.) – 7 лексем, *pay* (франц.) – 11 лексем, що є свідченням значного рівня їх функціональної адаптації. Проте в зіставленні словотвірних гнізд англійської та української мов виявлено, що ідентичні запозичені лексеми в англійській та українській мовах проявляють різну словотвірну здатність; наприклад: *кредит* – *кредитор* – *кредитівка* – *кредитувати* – *кредитування* – *акредитив* – *рекредитив* (7 номінацій); *credit* – *creditor* – *creditability* – *crediting* (4 номінації); *deposit* – *to deposit* – *depository* – *depositing* – *deposition* – *depository* – *depositor* (7 номінацій); *депозит* – *депозитарій* – *депозитор* (3 номінації).

Зіставний аспект морфемної структури термінологічних номінацій банківської сфери англійської та української мов дає можливість розкрити специфіку словотворення, виявити продуктивність словотвірних типів та

моделей, а також встановити тотожні та відмінні риси, зумовлені структурними особливостями досліджуваних мов.

У банківських терміносистемах англійської та української мов абсолютно переважають найменування виражені іменниками, тому словотвірні тенденції в досліджуваних терміносистемах розглядаємо на прикладі однокомпонентних термінів-іменників.

Кореневі терміни представлені в досліджуваних терміносистемах однаковою кількістю лексем із незначним кількісним переважанням номінацій в українській термінології. Як в англійській, так і в українській терміносистемах значну кількість безафікських лексем охоплюють запозичені терміни, які часом характеризуються ширшим дериваційним потенціалом, аніж власномовні.

Деривація першого ступеня охоплює найбільшу кількість термінів у досліджуваних терміносистемах, де провідною є модель Rs. Проте модель Rs значно ширше представлена в англійській термінології (44,4 %), аніж в українській (32,4 %). Терміносистеми обох мов послуговуються майже однаковою кількістю суфіксів (англійська – 26 морфем, українська – 27 морфем), та в англійській термінології вони виявляють значно вищу словотвірну активність саме в деривації першого ступеня. На відміну від української банківської термінології, де термінотворчий потенціал запозичених та власномовних суфіксів представлений однаково, в англійській термінології саме власномовні афікси відзначаються високою активністю й утворюють найдовші ряди похідних (-er/or – 26 дериватів; -ing 21 дериват). Модель pR є регулярнішою в українській терміносистемі, що зумовлено кількісним переважанням препозиційних дериваторів, якими послуговується українська термінологія для творення похідних.

Проте продуктивнішими в досліджуваних термінологіях є префікси іншомовного походження, які утворюють майже однакову кількість дериватів у обох терміносистемах: re- (лат.) – 11 лексем, re- (лат.) – 11 лексем; дис/дез- (грецьк.) – 7 лексем, dis- (грецьк.) – 7 лексем. Зазначимо,

що префікс змінює тільки значення слова, а суфікс, утворюючи нові слова, оформлює його як частину мови і розширює парадигматичні зв'язки.

Зіставлення дериватів із запозиченими префіксами й суфіксами в українській та англійській мовах свідчить, що діапазон їх використання не збігається і залежить від твірних баз [54], наприклад: де- (лат.) – 7 лексем, de- (лат.) – 4 лексеми; суб- (лат.) – 2 лексеми, sub- (лат.) – 4 лексеми; -іст/ист (грецьк.) – 5 лексем, -yst (грецьк.) – 1 лексема; -ант/ент/єнт (франц.) – 13 лексем, -ant/ent (франц.) – 3 лексеми. Проте фіксуємо і приклади абсолютних збігів, хоча кількість їх незначна: ре- (лат.) – 11 лексем, ge- (лат.) 11 лексем; дис/дез- (грецьк.) – 7 лексем, dis- (грецьк.) – 7 лексем.

Що стосується префіксально-суфіксального способу словотворення (дери́вація другого ступеня), то він є продуктивнішим в українській термінології і становить 27 %, тоді як в англійській охоплює 18,5 %. Найчисельнішою моделлю в досліджуваних терміносистемах визначаємо модель pRs, яка охоплює майже однакову кількість лексем в англійській (11,7 %) та українській (10,4 %) мовах. Це єдиний збіг у деривації другого ступеня. Номінацій, утворених за моделлю Rss, в українській терміносистемі є майже втричі більше, ніж в англійській. Варто зауважити, що серед лексем цієї моделі не фіксуємо ідентичних термінів, що є свідченням того, що номінації не взаємозапозичувались, а кожна мова послуговувалася власними словотвірними тенденціями. Аналогічна ситуація простежується серед номінацій pRss, де українські терміни кількісно переважають англійські у 5 разів. Проте модель ppRs відзначається кількісною перевагою англійських лексем, які частково фіксуємо серед українських запозичених термінів. В українській термінології фіксуємо модель pRsss, яка є відсутньою серед англійських термінів, тоді як в англійській знаходимо поодинокі приклади номінацій, утворених за моделлю ppR, які не реєструємо серед українських. Обидві моделі охоплюють по 0,5 %. Такі кількісні показники свідчать, що в українській мові переважає синтетичний спосіб словотворення, тоді як в

англійській мові переважають аналітичні форми [91].

У наступному підрозділі нами будуть розглянуті складні номінації.

2.2 Складні номінації

Складні терміни є невід'ємною частиною кожної галузевої терміносистеми. Словоскладання в термінології є одночасно і процесом творення нових лексем за певними принципами та моделями, і результатом цього процесу, який є відбитком тривалої мовної адаптації новоутворених номінацій. На початку становлення будь-якої нової галузі вирішальну роль відіграють терміни-однослови, які стають базовими у процесі творення аналітичних конструкцій і мають певні особливості синтагматики. З розвитком терміносистем яскравішою стає тенденція до деталізації та так званого «гілкування» лексики, тобто простежується тяжіння до бінарних та багатокомпонентних термінів. Відповідно виникнення складних слів у термінології зумовлено потребою передати два значення в одній номінації та мовною економією.

У працях В. О. Горпинича, І. І. Ковалика, Н. С. Родзевич, Є. Рудницького утворення композитів тлумачиться як наслідок лексикалізації назв понять, виражених словосполученнями [62]. Н. Ф. Клименко наголошує на тому, що композити утворюються від словосполучень, де є тісний зв'язок між його членами [44-45]. Лексичні одиниці, які входять до складу композита, стають частинами нового цілого, обмежують свою семантичну, граматичну багатогранність та підпорядковуються новому значенню, сформованому завдяки новим парадигматичним і синтагматичним функціям [63]. Але, на відміну від загальномовного, термінологічне словотворення має певні особливості, пов'язані передусім з самою специфікою терміна як лексичної одиниці обмеженої сфери вживання [105].

Використання складних номінацій у термінології зумовлено появою

нових слів у відповідь на технологічні та соціальні замовлення, збільшенням запозичень-складних слів, засвоєння яких сприяє виокремленню нових або зростання продуктивності вже відомих основ і залучення їх у процеси згортання словосполучень [44-45]. Компресія синтаксичних одиниць у формі складного слова призводить до збільшення його стислості в структурному плані і в плані збільшення його інформативності. Замість складних синтаксичних конструкцій з'являються словесні концентрати, у яких спрощуються граматичні маркери та синтаксичні відносини, що притаманні словосполученням. Композити репрезентують лише істотну інформацію [69].

На визначення складного слова в сучасному мовознавстві впливають такі фактори, які відрізняють його від словосполучення:

- форма складного слова: те, що написано разом, вважається одним словом;
- значення складного слова, яке повинно бути відокремленим від значення компонентів;
- наявність одного головного наголосу;
- належність композита до однієї лексичної категорії;
- функціонування композита одним членом речення.

Особливістю складних слів-термінів є графічний вигляд – вони можуть бути написані разом або через дефіс. Проте невирішеним залишається питання про дефіс. Слова, що через нього пишуться можуть бути і складними словами і словосполученнями. Це пояснюється тим, що лексикографічні джерела не дотримуються постійності [77]. Однак Л. Бауер стверджує, що правопис складних слів не є абсолютно не керованим, адже зазвичай у «довгих» словах простежується тенденція до написання окремо, а в «коротких» – разом. Зі зростанням складності мало термінів позначаються на письмі разом – переважно пишуться окремо або через дефіс [133]. Проте, на нашу думку, неусталеність орфографії є свідченням початкового етапу становлення термінолексики, а також інтенсивної розробки чи нормування терміносистем.

Складні номінації мають істотні переваги над термінами, утвореними іншими способами [91]:

- стислість, суцільнооформленість у граматичному та семантичному плані (поєднання в одному слові кількох основ дає можливість точно характеризувати поняття за кількома ознаками);
- однозначність співвідношення між поняттям і словом (композиції значно частіше бувають однозначними, аніж одноосновні терміни);
- лаконічність (складні терміни завжди коротші за сполучення слів, на основі яких вони утворені).

Складні номінації в банківській термінології англійської та української мов поділяються на такі структурні групи:

1) юстапозити, які складаються з рівнозначних частин, які здебільшого належать до однієї лексико-граматичної категорії. Складники таких термінів слова, поєднані в одному складному слові без з'єднувального елемента. Щодо графічного вигляду юстапозити поділяємо на:

- нейтральні (ті, що пишуться через дефіс), наприклад: дельта-коефіцієнт, банк-кореспондент, кліринг-банк, кредит-процент, терція-вексель, нетто-проценти, біл-брокер, бонд-холдер, депо-вексель, кредит-нота, система «клієнт-банк»; zero-interest loan (безвітсоткова позика), cross-hedge (зустрічне хеджування), cross-rate (крос-курс), full-service bank (універсальний банк), index-linking (індексація);
- зрощені (ті що пишуться разом) є характерними більшою мірою для англійської терміносистеми, наприклад: clearinghouse (рахункова палата), cardholder (власник картки), fundholder (розпорядник кредитів), wholesale bank (банк, який працює тільки з юридичними особами), cashpoint (банкомат), guideline (офіційний норматив).

За характером твірної бази юстапозита окремо виділяємо терміні-символослови, до складу яких входять буквені або числові символи, які регулярніше фіксуємо в англійській терміносистемі та okazіонально – в українській: z-bond (облігація «зет»), 24-hour banking (цілодобове банківське

обслуговування), m-banking (здійснення банківських операцій за допомогою мережі Інтернет при безпроводовому підключенні); А-форфе та інші.

2) композити, у яких основи поєднані за допомогою з'єднувального компонента – інтерфікса, який може бути виражений:

– голосним чи приголосним, що є більшою мірою властивим для української мови: валютне законодавство, векселетримач, першокласний вексель, внутрішньобанківський контроль, кредит акцептно-рамбурсний, фінансово-кредитна система. Якщо для української мови такий спосіб поєднання компонентів у складні терміни є типовим, то в англійській терміносистемі фіксуємо вкрай рідко: agricultural credit (сільськогосподарський кредит).

– прийменником, що є характернішим для англійської терміносистеми: bank-to-bank loan (компенсаційний кредит), debt-to-equity ratio (леверажне співвідношення), due-on-sale clause (право дострокового стягнення іпотечного кредиту при продажу закладного майна), point-of-sale banking (банківські послуги на підприємствах роздрібної торгівлі), pay-to-bearer bond (облігація на пред'явника), end-of-month payment (платіж в кінці місяця). Приклади засвідчують, що найрегулярнішими прийменниками-інтерфіксами є -to- та -of-.

– артиклем, який фіксується okazіонально: over-the-counter market (ринок без посередників).

Серед англійських термінолексем науковці фіксують редуплікативні номінації, утворені шляхом повтору однієї частини, які поєднуються за допомогою сполучника чи прийменника, наприклад: day-to-day loan (одноденна позика), bank-to-bank loan (компенсаційний кредит), case-by-case (в індивідуальному порядку), end-to-end servicing (комплексне обслуговування), back-to-back (автоматично поновлюваний).

Отже, композит постає на думку науковців як лексикалізація первинних, переважно підрядних двочленних словосполучень (двокоренових структур), що впливає на зміну структури нового слова [29; 69]. А. М.

Нелюба визначає ще й інтерфіксально-суфіксальний різновид композиції [79], опорні основи якої трактуються як суфіксально ускладнені [2], а похідне слово містить у собі відношення до свого мотиватора: векселедавець, векселетримач, кредитоспроможність, невизначено-доміцильований (вексель), депозитно-клірингова (компанія); pay-to-bearer bond (облігація на пред'явника), over-the-counter market (ринок без посередників). Приклади свідчать, що інтерфіксно-суфіксальні номінації є регулярнішими в українській терміносистемі, тоді як в англійській фіксуються okazionalno.

Згідно з цією класифікацією можна стверджувати, що в досліджуваних терміносистемах однаковою мірою представлені юкстапозити та композити, хоча фіксуємо різні види інтерфікса, що зумовлено відмінностями у структурі обох мов.

На основі класифікації складних слів І. В. Арнольда [6] Петрина О. С. [91] виділяє такі структурні типи складних термінів:

1) складні терміни, що утворилися з простих основ: соло-вексель, банк-агент, банк-міст, стоп-лист, кредит-нота, бруто-дохід; ATM network (мережа банкоматів), long-term loan (довгострокова позика), passbook (ощадна книжка), cashpoint (банкомат), charge-back (внутрішньовідомчі розрахунки), drawdown (вибірка кредиту), goodwill (ділова репутація);

2) складні терміни, у яких принаймні один із компонентів є похідною основою: біржове саморегулювання, розрахунково-грошовий документ, золотовалютний резерв, комп'ютерно-касова система, короткотерміновий кредит; asset-backed securities (цінні папери, забезпечені активами), fundholder (розпорядник кредитів), clearinghouse (рахункова палата), creditworthiness (кредитоспроможність), interest-bearing note (відсотковий вексель), safekeeping (зберігання цінностей у банківському сейфі), taxpayer (платник податків). Похідна основа складних термінів у більшості випадків знаходиться у препозиції, проте фіксуємо поодинокі приклади в англійській банківській системі з похідною основою у препозиції: remainderman (особа, якій передається право на володіння власністю), clearinghouse (кліринговий

дім), *fixed-date bill* (вексель, що підлягає погашенню в конкретну дату).

3) складні терміни, у яких принаймні один із компонентів є скороченою основою: картрахунок (картковий рахунок); фінвідділ (фінансовий відділ); контррахунок (контрарний рахунок); держкредит (державний кредит); зовнішторгбанк (зовнішньоторгівельний банк); мінфін (міністерство фінансів); промбудбанк (промислово-будівельний банк); *forex–foreign exchange* (обмін валют); *telebanking–telephone banking* (дистанційне здійснення банківських операцій); *excom–executive committee* (виконавчий комітет).

Номінації третього типу в сучасному словотворенні називають телескопними словами за аналогією до французької назви – *telescopage*. Телескопія – це спосіб словотворення, за якого відбувається злиття двох (чи більше) усічених основ або злиття повної основ із усіченою другою основою, таким чином нове слово цілковито або частково містить у собі значення структурних елементів, що входять у нього [96]. Проте, телескопізми не є численними в досліджуваних термінологіях і становлять лише 1 % з усіх складних слів у кожній терміносистемі.

З погляду етимології структура складних термінів передбачає такі комбінації:

– запозичення – запозичення : дато-вексель – дато (італ.)-вексель (нім); гіперінфляція – гіпер (грецьк.) інфляція (латин); дельта-коефіцієнт – дельта (грецьк.) -коефіцієнт (латин.); валютно-фінансові умови – валюта(італ.) фінанси(франц.); мультивалютність – мульти(латин.) валюта (італ.); спот-курс – спот (англ.)-курс (італ.); супердивіденд – супер (латин.) дивіденд (латин.); банк-емітент – банк (італ.) емітент (італ.); *export-import bank* (експорно-імпортний банк) – *export* (латин.) -*import* (латин.); *single-currency loan* (моновалютний кредит) – *single* (франц.) – *currency* (латин.), *second-tier bank* (банк другого рівня) – *second* (франц.) -*tier* (франц.); *tax-exempt* (неоподатковуваний) – *tax* (франц.)-*exempt* (франц.); *government-guaranteed loan* (кредит гарантований державою) – *government* (франц.) –

guarantee (франц.); counterpart loan (паралельний кредит) – counter (франц.) part (латин.);

– запозичення – власномовна лексема: брутто-дохід – брутто (італ.); векселедавець – вексель (нім); міні-зливов – міні (латин.); капіталовіддача – капітал (нім); банк-посередник – банк (італ.); банк-міст – банк (італ.); конкурентоздатний – конкурент (латин.); нетто-дохід – нетто (італ.); кредитоспроможність – кредит (латин.); safekeeping (зберігання цінностей в банківському сейфі) – safe (франц.); creditworthiness (кредитоспроможність) – credit (франц.); fundholder (розпорядник кредитів)

– fund (франц.), interest-free loan (безвідсотковий кредит) – interest (франц.); guideline (офіційний норматив) – guide (франц.);

– власномовна лексема – запозичення: внутрішньобанківський контроль – банк (італ.); золотовалютний резерв – валюта (італ.); невизначено-доміцильований вексель – доміцилій (латин.); двовалютна облігація – валюта (італ.); self-financing (самофінансування) – finance (франц.); full-service bank (універсальний банк) – service (франц.); long-term credit (довгостроковий кредит) – term (франц.);

– власномовна лексема – власномовна лексема: акція багатоголоса; чужоземна валюта; валютна самоокупність; заставотримач; платоспроможність; позикодавець; повноцінні гроші; clearinghouse (кліринговий дім), spreadsheet (розрахунковий документ), shortfall (недоплата), wholesale bank (банк, який працює тільки з юридичними особами).

У систематизації складних термінологічних слів фіксуємо комплекси складних номінацій зі спільною частиною – конкретизатором, яка знаходиться переважно у препозиції. Така модель стає все більше поширеною в українській мові та вказує на структурне зближення мов.

Вживання регулярних моделей творення складних слів є поширеним і формує лексичні парадигми [106], що дає можливість виділити частовживані основи. В українській банківській терміносистемі фіксуємо двадцять сім

найпродуктивніших термінів, які сполучаються щонайменше з двома лексемами родового значення: євробанк, єровалюта, єродепозити, єродолари, єрокард, єрокредит, єролінія, єроноти, єрооблігація, єроринок, єрочек (11); банк-агент, банк-посередник, банк-гарант, банк-акцептант, банк-дилер, банк-емітент, банк-міст, банк-кореспондент, жиробанк, євробанк, парабанк, Промбудбанк, Зовнішньоекономбанк, Зовнішторгбанк (14); векседавець, векселетримач, плац-вексель, дато-вексель, прима-вексель, терція-вексель, секунда-вексель, ректо-вексель (8); валютно-кредитний, валютно-процентний, валютно-відсотковий, валютно-фінансовий, інтервалюта, мультивалютний, двовалютний (7); довготерміновий, середньотерміновий, короткотерміновий (3). Цитовані приклади засвідчують, що спільна частина українських складних термінів може перебувати як у препозиції, так і в постпозиції або ж і в препозиції, і в постпозиції в межах однієї лексичної парадигми, наприклад: банк-кореспондент, жиробанк; валютно-кредитний, двовалютний.

Основи з найменшою валентністю (2) налічують 7 лексем і здебільшого представлені антонімічними парами: багатоголоса – одноголоса (акція); заставодавець – заставотримач; позикодавець – позикотримач. Проте фіксуємо і пару синонімів: платоспроможність – платоздатність.

Серед складних номінацій англійської банківської терміносистеми Петрина О. С. [91] реєструє також двадцять сім частовживаних компонентів. Проте їх валентнісні характеристики не є такими високими, як серед українських термінів, наприклад: eurobond, eurocommercial, eurocredit, eurocurrency, eurodollar, euronote (6); paycheck, payday, paydown, payoff, payroll, paythrough, taxpayer (7); self-amortizing, self-dealing, self-insurance, self-liquidating, self-regulatory, self-service (7). В англійських складних термінах спільна частина-конкретизатор переважно перебуває у препозиції. Проте фіксуємо приклади з препозицією і постпозицією спільної основи: hyper-inflation, inflation-indexed; paycheck, taxpayer.

Достатньо високою продуктивністю у творенні складних банківських

термінів характеризуються запозичені лексеми. Проте їхні словотвірні можливості неоднаково реалізуються у терміносистемах досліджуваних мов, наприклад: bank-loan, bankbook (2); банк-посередник, банк-агент, банк-гарант, жиробанк, євробанк, парабанк, банк-акцептант, банк-дилер, банк-емітент, банк-міст, банк-кореспондент, Промбудбанк, Зовнішньоекономібанк, Зовнішторгбанк (14); eurobond, eurocommercial, eurocredit, eurocurrency, eurodollar, euronote (6); євробанк, євровалюта, євродепозити, євродолари, єврокард, єврокредит, євролінія, євроноти, єврооблігація, євроринок, єврочек (11).

Складні слова традиційно розподіляються залежно від їхньої частиномовної належності. Вагому частину складних термінів аналізованої вибірки складають складні іменники, які поділяються залежно від типу взаємин між компонентами. Складні іменники тому поділяють на екзоцентричні, тобто такі, у яких лише комбінація обох елементів дає назву відповідного поняття, наприклад: самоокупність, законодавство, платоспроможність; break-even (беззбитковість), drawdown (вибірка кредиту), gridlock (ланцюгова реакція неплатежів), та ендоцентричні, коли поняття визначається одним елементом, а другий додає додаткові характеристики, наприклад: дато-вексель, банк-посередник, бруто-дохід; eurocredit (єврокредит), clearinghouse (кліринговий дім), passbook (ощадна книжка) [77]. Із результатів дослідження помітно, що в українській терміносистемі чисельнішими є ендоцентричні складні іменники, тоді як в англійській – екзоцентричні.

Складні терміни-іменники в українській терміносистемі охоплюють 68,7 % й утворюються за такими структурними типами:

- 1) проста основа + проста основа (чисте основоскладання):
 - іменник + іменник: банк-міст, банк-гарант, кредит-нота, кредит-процент, жиробанк, жиросистема, жиронаказ, депо-вексель;
 - прикметник + іменник: прима-вексель, соло-вексель, нетто-проценти, нетто-активи, гофброкер;

- числівник + іменник: zero-бони, терція-вексель.

Номінації цього типу не є численними в українській банківській термінології і представлені здебільшого запозиченнями;

2) проста основа + похідна основа (змішане основоскладання). Зазначимо, що похідна основа може бути ускладнена префіксом чи суфіксом або ж і префіксом і суфіксом та перебувати у препозиції чи постпозиції складного терміна:

- іменник + іменник: капіталомісткість, жиророзрахунок, кредитоспроможність, капіталовкладення, каунтер-чек, банк-акцептант, банк-посередник, банк-кореспондент;

- іменник + дієслово: векселедавець, векселетримач, заставодавець, позикодавець, позикотримач;

- займенник + іменник: саморегулювання, самоокупність;

- прикметник + іменник: нетто-прибуток, нетто-дохід. До цієї моделі також відносимо терміни з усіченою основою (композиції-скорочення): євролінія, єврокредит, євродолар, євродепозит, євро-вексель, міні-зливки.

3) похідна основа + похідна основа: здебільшого представлений телескопізмами, у яких усічена основа поєднується із похідною: міні-зливки, мультивалютність, картрахунок.

Складні терміни-прикметники в українській терміносистемі становлять 31,3 % і представлені такими моделями:

- прикметник + прикметник: розрахунково-грошовий, комп'ютерно-касовий, внутрішньобанківський, грошово-кредитний, конкурентоздатний, експортно-кредитний, валютно-фінансовий;

- прислівник + прикметник: високодохідний, довгостроковий, короткостроковий, короткотерміновий, багатонаціональний (банк), багатоголоса (акція);

- числівник + іменник: одноголоса (акція), двовалютна (облігація), першокласний (вексель), одноемітентна (система), одноразова (виплата), першочергова (маржа);

- займенник + прикметник: тимчасова (валюта) [91].

В англійській терміносистемі складні іменники є менш численними, аніж складні прикметники, і становлять 42 % та утворюються за такими типами:

1) проста основа + проста основа (чисте основоскладання):

- іменник + іменник: benchmark (контрольний показник), cashpoint (банкомат), firewall (заходи забезпечення конфіденційності), bankbook (ощадна книжка), guideline (офіційний норматив), timeline (часові рамки), timeframe (строки), gridlock (ланцюгова реакція неплатежів);

- дієслово + прийменник: turnover (обіг), buy-in (викуп власних акцій), takeover (поглинання), standby (резервний кредит), set-off (відрахування), outlay (капітальні витрати), payout (виплата дивідендів), charge-off (кредит, списаний як безнадійний);

- дієслово + прислівник: drawdown (вибірка кредиту), carryforward (перехідний залишок), carryback (перенесення залишку), wraparound (друга іпотека);

- прикметник + іменник: shortfall (недоплата), cross-rate (крос-курс), cross-hedge (зустрічне хеджування), cross-sell (крос-продаж);

2) проста основа + похідна основа (змішане основоскладання):

- іменник + іменник : boilerplate (стандартні умови), cardholder (власник картки), counter-party (контрагент), taxpayer (платник податків), fundholder (розпорядник кредитів), creditworthiness (кредитоспроможність), clearinghouse (розрахункова палата), index-linking (індексація);

- займенник + іменник: self-insurance (створення власних резервних коштів), self-regulation (саморегулювання), self-financing (самофінансування), self-dealing (угоди, щодо яких є зацікавленість);

- прикметник + іменник: backdating (датування заднім числом); safekeeping (зберігання цінностей у банківському сейфі);

- іменник + прислівник: asset-asides (резервні фонди).

До цієї моделі також відносимо композити-скорочення, утворені

усіченням однієї з основ: eurobond (єврооблігація), eurocurrency (євровалюта), eurocredit (єврокредит), euronote (єврооблігація);

3) похідна основа + похідна основа, до якого відносимо лексеми, де принаймні одна основа є усіченою, а інша дериваційною: telebanking – telephone banking (заочне здійснення банківських операцій), forex – foreign exchange (обмін валют) [91].

Складні терміни-прикметники в англійській термінології охоплюють більшу частину складних лексем (58 %) і представлені такими моделями:

- 1) проста основа + проста основа (чисте основоскладання):
 - іменник + іменник: baseline study (базове дослідження), book-entry bond (балансова облігація), export-import bank (експортно-імпортний банк), framework agreement (базова угода), standart-term contract (типовий контракт), stop-limit order (буферний лімітний наказ);
 - прикметник + іменник: full-service bank (універсальний банк), long-term credit (довгостроковий кредит), soft-window facilities (пільгове кредитування), single-currency loan (моновалютний кредит), tight-money policy (жорстка кредитно-грошова політика);
 - іменник + прикметник: interest-free loan (безвідсотковий кредит), risk-free rate (ставка без урахування ризиків), stepwise (поетапний);
 - займенник + іменник: self-service banking (здійснення банківських операцій на основі самообслуговування);
 - числівник + іменник: two-tier banking system (дворівнева банківська система), two-party loan (кредит, взятий у дочірній компанії, але погашуваний у батьківській компанії), second-tier bank (банк другого рівня), zero-coupon note (безвідсоткове боргове зобов'язання), zero-price collar (безплатне фінансування максимуму і мінімуму плаваючої ставки);
 - іменник + прислівник: interest-only loan (кредит, за яким регулярно сплачуються тільки відсотки);
 - прийменник + іменник: online banking (здійснення банківських операцій клієнтом зі свого комп'ютера або по телефону), in-bank endorsement

(бланковий індосамент), off-balance sheet item (позабалансова стаття);

- дієслово + прийменник: add-on loan (кредит, який береться частинами), drive-in bank (автобанк), carryover transaction (перехідна угода), lock-in period (період, протягом якого позичальник за іпотечним кредитом не має права його рефінансувати).

2) проста основа + похідна основа (змішане основоскладання):

- іменник + іменник: counterpart loan (паралельний кредит), deposit-taking institution (кредитна установа), safekeeping charge (банківський збір за зберігання цінностей);

- прикметник + іменник: broken-period interest (відсоткові платежі за неповний період виплати відсотків), closed-end credit (невідновлюваний кредит), fixed-date bill (вексель, що підлягає погашенню в конкретну дату), guilt-edged security (державний цінний папір), policy-based lending (директивне кредитування), front-loaded loan (кредит, більша частина якого підлягає погашенню на початку терміну погашення), adjustable-rate mortgage (іпотечний кредит під плаваючий відсоток);

- дієслово + прийменник: carryover transaction (перехідна угода), clean-up requirements (ліквідаційні вимоги);

- прийменник + іменник: outstanding account (непогашений рахунок), breaking-in period (період запровадження нової банківської послуги);

- займенник + іменник: self-liquidating loan (короткостроковий кредит на обігові цілі), self-sustaining (самофінансований);

- числівник + іменник: second-preferred stock (привілейовані акції другого роду), zero-based budget (бюджет з нульовим зростанням);

- дієслово + прикметник: buyback agreement (компенсаційна угода);

3) похідна основа + похідна основа:

- прислівник + прикметник: easily-realizable assets (ліквідні активи);

- іменник + прикметник: government-guaranteed loan (кредит, гарантований державою);

- іменник + іменник: counter-vailing (компенсаційний).

Серед англійських складних слів Петрина О. С. фіксує дієслова, які утворюються додаванням простих основ: модель «дієслово + прислівник»: to rollover (надавати відтермінування з погашення заборгованості). Серед англійських термінолексем фіксуємо приклади конверсії, коли утворення нової частини мови на ґрунті одного кореня викликає внутрішні зміни мовної одиниці [91]. Змінюються семантичні зв'язки слова та її синтаксичні функції [77]. Конверсія є характерною виключно для англійської мови: turnover (обіг) – turnover ratio (обіговий коефіцієнт), rollover credit (револьверний кредит) – to rollover (надавати відтермінування з погашення заборгованості), safekeeping (зберігання цінностей у банківському сейфі) – safekeeping charge (банківський збір за зберігання цінностей), buyback (викуп) – buyback agreement (компенсаційна угода), downstream (операція «згори донизу») – downstream loan (кредит наданий дочірній компанії материнською).

Досліджуваний матеріал дає змогу констатувати, що складні слова банківської термінології в англійській та українській мовах репрезентовані нерівномірно. Структурні моделі складних номінацій в англійській терміносистемі представлені значно ширше. Серед англійських складних лексем фіксуємо прикметники, іменники, дієслова, де прикметники є найчисельнішою групою. Найпродуктивнішим способом творення складних термінів в англійській терміносистемі є чисте основоскладання, тоді як в українській – змішане основоскладання, що зумовлено типологічною розбіжністю мов.

У наступному підрозділі нами буде досліджено словосполучення.

2.3 Словосполучення

Терміни-словосполучення є невід'ємною частиною кожної фахової мови та становлять більшу частину її лексичного термінофонду.

О. Тараненко зазначає, що понад 70 % термінів у різних терміносистемах –

це словосполучення [118]. Інтенсивне утворення терміносполучень у процесі розвитку будь-якої сфери наукової та професійної діяльності. Переважання термінологічних об'єднань над однослівними термінами Е. Н. Толікіна пояснює характерною для термінотворення тенденцією до семантико-парадигматичної регуляторності, тобто до відображення у формі терміна родових і численних неродових відношень, що вимагає появи більшої кількості складових терміна-словосполучення. Цю думку поділяє і М. Годована. Вона зазначає, що аналітичні терміни є продуктивними і, на відміну від термінів-однословів, виявляють більшу здатність до конкретизації значень завдяки їхній можливості надавати додаткові уточнювальні галузеві характеристики загальновживаним словам [22]. Основний принцип побудови термінологічних словосполучень полягає в конкретизації базового поняття. Введення кожного нового компонента до складу терміносполуки деталізує й поглиблює базове поняття, завдяки чому воно вирізняється із ряду подібних за спеціальними інтегральними ознаками. Така деталізація не порушує основних вимог до терміна – точності та лаконічності, оскільки функцією термінологічної одиниці є найточніше розкривати поняттєве поле спеціального поняття.

Наявність багатоконпонентних номінацій у термінології актуалізує питання про межі термінологічної лексики в лексикографічному плані. Чимало лінгвістів не визнають наявності в мові багатоконпонентних термінів, називаючи їх концептуальними об'єднаннями. Учені зауважують, що така позиція має перевірятися згідно з вимогами до терміна: якщо всі вимоги дотримані, то нема підстав відмовляти термінові в його термінологічності незалежно від його лексичної довжини [28]. На думку Л. О. Симоненко, термінологізація багатоконпонентних словосполучень відносна, оскільки вони здебільшого описують поняття [105]. Проте Л. Малевич зазначає, що межі терміна-словосполучення слід визначати не за кількістю компонентів у його складі, а за здатністю певної вербальної конструкції виступати цілісним позначенням наукового поняття. Л. Малевич

зауважує, що складене найменування не повинно виходити за рамки непередикативного сполучення слів, оскільки передикативні сполучення не мають номінативної функції [70]. Отже, первинним у визначенні довжини терміна є його здатність бути цілісним позначенням наукового поняття, а вторинним – кількісне наповнення компонентами, оскільки термін – це не лише слово, і точність його набагато важливіша за розмір [19].

На відміну від загальномовних, термінологічні словосполучення виконують номінативно-дефінітивну функцію та, маючи різний ступінь змістової розкладності, є значно стійкішими. М. В. Верещака [13] окреслила два блоки вимог до термінів-словосполучень:

1) семантичний блок:

– семантична цілісність;

– специфічність значення, що співвідноситься з поняттям науки певної субмови;

– входження у термінотворче гніздо;

– здатність термінологічного словосполучення виражати родо-видові та не родо-видові відношення;

2) структурний блок:

– чітку згрупованість компонентів;

– здатність до відтворення.

Нерідко терміни-словосполучення відносять до фразеологічних одиниць на підставі їх стійкості та здатності відтворюватися в готовому вигляді. За твердженням С. М. Локайчук, щоб стати терміном, словосполучення повинно набути певної стійкості [67]. Однак стійкість і відтворюваність термінологічної одиниці залежить передусім не від мовних та функціональних якостей, а від стійкості та відтворюваності пов'язаного з нею поняття [88]. М. Ф. Алефіренко вважає, що термінологічні словосполучення та фразеологізми належать до різних рівнів лексичної системи, та визначає їх відмінні ознаки: фразеологічне значення (емоційно-експресивний характер) і термінологічне значення (логіко-предметна

спрямованість) суттєво різняться; стійкість і відтворюваність не можуть бути основним аргументом фразеологічності аналітичних термінів, оскільки ці властивості мають й інші мовні одиниці; аналітичні терміни мають обмежений склад компонентів (цим мовним одиницям не властиві, як фразеологізмам, синонімічна заміна компонентів та поширення іншими словами). Проте термінологічне словосполучення може трансформуватися у фразеологізм у випадку використання його за межами терміносистеми, що призводить до втрати його дефінітивності, зумовлюючи при цьому зміну смислу. Тобто відбувається детермінологізація терміна- словосполучення, оскільки фразеологізація пов'язана не з понятійним, а з асоціативним мисленням. Згідно з Л. І. Ройзензон, фразеологізація – це процес стабілізації та закріплення в мовленнєвій практиці певного мовного колективу як готових (тобто таких, які кожного разу не створюються заново, а лише відтворюються, вилучаються з пам'яті мовців), відносно стійких мовних комплексів. Формально-граматично ці комплекси можуть бути співвіднесені зі словосполученням, сполученням слів або реченням [98]. Під час фразеологізації терміна-словосполучення метафоричне значення заступає термінологічне [9], тобто актуалізуються сталі переносні значення, яких набувають ці мовні одиниці в нетермінологічних контекстах.

Фразеологізм і термін-словосполучення, від якого він походить, мають ту ж структурну модель, але несумісні значення, що дає підстави розглядати їх як омоніми.

Отже, словосполучення – це синтаксична конструкція, утворювана поєднанням двох чи більше повнозначних слів на основі підрядного або сурядного зв'язку і відповідних йому семантично-синтаксичних відношень [124]. Проте словосполучення в термінології вирізняються характерними ознаками:

- цілісність номінації;
- номінативно-дефінітивна функція (здатні повно і точно відобразити необхідні розрізнявальні ознаки базового поняття);

- стійкий порядок слів, який лише зрідка може порушуватися;
- відтворюваність у готовому вигляді;
- тенденція до моносемії.

Отже, термінологічні словосполучення – це мовні одиниці термінологічної системи, котрі відтворюють систему понять відповідної галузі та характеризуються точністю, відносною однозначністю і певною автономністю від контексту [74].

За ступенем смислової цілісності та розкладності термінологічні словосполучення можна згрупувати у два типи:

1) термінологізовані нерозкладні словосполучення, мотивація компонентів яких дещо стерта, переосмислена, їх ще прийнято називати термінологічними фразеологізмами. Компоненти таких терміносполучень не є термінами і не фіксуються в термінологічних словниках як самостійні одиниці. Значення таких терміносполук реалізується лише шляхом поєднання семантичних ознак їх складових. Ця група не є широко представлена в досліджуваних терміносистемах: *affinity card* (банківська картка з назвою некомерційної організації, пов'язаної з банком емітентом); *balloon maturity* (виплата боргу зростаючими платежами); *butterfly spread* (подвійний опціон); *eligible paper* (прийнятний для передачі вексель); *return items* (чек або вексель, що повертається без оплати); *blue chips* (першокласні цінні папери); *gold card* (золота картка); водяні знаки, золотий запас, засіб обігу, цінні папери, коштовні метали, грошова одиниця.

2) розкладні термінологічні словосполучення – це відносно вільні словосполучення, до складу яких входять термінологічні компоненти, які зберігають самостійність поняттєвого змісту як окремі одиниці. Виділяємо три підтипи таких словосполучень, які утворюються шляхом:

а) поєднання терміна банківської сфери з нетерміном: *time draft* (строкова тратта); *balloon payment* (погашення кредиту один раз повною сумою); *branch banking* (банківська діяльність на основі філіалів); *bridge bank* (банк-санатор); *cash flow* (рух готівки); *strong currency* (тверда валюта); *sight*

draft (безстрокова тратта); валютний коридор; банківські послуги; кредитна блокада; зустрічний вексель; осідання вкладів; біржова паніка. Ця група словосполучень є найчисельнішою в досліджуваних терміносистемах. Серед термінів цього типу фіксуємо і приклади абсолютних збігів англійських та українських терміносполук, що є свідченням того, що вони запозичувалися вже сформованими конструкціями: credit risk/ кредитний ризик; bank card/ банківська картка; credit process/ кредитний процес; central bank/ центральний банк; problem bank/ проблемний банк; credit card/ кредитна картка;

б) поєднання терміна банківської сфери з терміном, який функціонує в іншій термінології. Цей підтип ширше репрезентований в українській терміносистемі, аніж в англійській. Проте в обох досліджуваних терміносистемах відзначаємо активність термінів, що належать до таких терміносистем:

- технічна: vehicle currency (ключова валюта), elasticity of demand (еластичність попиту), parallel loan (кредит, наданий в одній валюті, а погашуваний в іншій); грошові агрегати, амортизація боргу, кредитна схема, банківські метали;

- лінгвістична: credit derivative (кредитний дериватив), account statement (виписка з банківського рахунка); конверсія валюти;

- юридична: audit trial (дані перевірки), credit investigation (розгляд заявки на одержання кредиту), lawful currency (законний засіб оплати); банківські санкції, валютне законодавство, валютний арбітраж;

- медична: bank operation (банківська операція), credit injection (надання кредиту), currency depreciation (знецінення валюти), валютні операції, кредитний аналіз.

Під час поєднання таких термінів із термінами банківської сфери відбувається семантичний зсув, що спричиняє послаблення їх первинного значення та актуалізує сталі перенесені смисли, які з'являються у вживанні терміна за межами його терміносистеми.

Зіставний аналіз досліджуваних терміносистем виявляє приклади

абсолютних збігів, проте вони не є численними: credit derivative/ кредитний дериватив, bank operation/ банківська операція та інші;

в) поєднання термінів, які функціонують у межах банківської терміносистеми: account balance (сальдо рахунка); bank draft (банківська тратта), debit balance (дебетове сальдо), demand deposit (депозит до запитання); акцептний банк, авальний кредит, валютний кредит, банківське акцептування, міжбанківський депозит, номінал депозиту, конвертована валюта. Цей підтип представлений однаковою кількістю лексем у досліджуваних термінологіях; збіги фіксуємо okazіonalно: bank credit/ банківський кредит, commercial bank/ комерційний банк.

г) поєднання термінів, що належать до інших терміносистем, або приєднання до такого типу лексем мовних одиниць загальнолітературної мови. Проте приклади таких словосполучень не є численними в досліджуваних терміносистемах: definitive securities (паперові цінні папери), legal tender (законний засіб оплати), limit order (наказ брокеру, з обмеженими можливостями), regressive analysis (регресивний аналіз); арбітражна операція, арешт майна, зона акумуляції, операційний зал, операційний день, мірний зливов [91].

Структурні типи термінів-словосполучень в англійській термінології представлені значно ширше, аніж в українській, що зумовлено кількісним переважанням досліджуваних англійських номінацій.

Двокомпонентні термінологічні об'єднання становлять найчисельнішу групу в англійській термінології й охоплюють 72,2 % вибірки. Серед найпродуктивніших виділяємо такі моделі:

- іменник + іменник: exchange reserve (валютний резерв), cash flow (рух готівки), credit balance (кредитне сальдо), currency conversion (конвертування валюти), account statement (виписка з рахунка);

- прикметник + іменник: current account (поточний рахунок), simple interest (прості відсотки), nonaccrual credit (непродуктивний кредит), intangible assets (нематеріальні активи), central bank (центральний банк);

- числівник + іменник: first mortgage (перша закладна), second market (вторинний ринок), zero-balance account (рахунок з нульовим балансом), zero-interest loan (безвідсотковий кредит);
- іменник + дієслово (інфінітив): ability to pay (платоспроможність), authority to purchase (право на купівлю);
- іменник + прислівник: now account (рахунок «нау»), interest only (фінансові механізми, які слугують для сплати тільки відсотків);
- прикметник + прислівник: principal only (фінансовий інструмент, за яким сплачується тільки основна сума);

Серед двоконпонентних термінологічних об'єднань фіксуємо прийменникові словосполучення, які становлять достатньо численну групу й утворюються здебільшого випадків шляхом поєднання двох іменників: statement of account (виписка з рахунка), letter of credit (акредитив), return on assets (прибуток від банківських активів), bank for cooperations (кооперативний банк). Приклади засвідчують, що найвищу продуктивність виявляє прийменник of. У досліджуваній термінології фіксуємо також незначну кількість сурядних словосполучень опосередкованих сполучниками: belt and suspenders (консервативний підхід до кредитування), jointly and severally (у заданому порядку).

Трикомпонентні термінологічні словосполучення становлять 22,2 % вибірки й утворюються за такими моделями:

- іменник + іменник + іменник: deposit protection scheme (система захисту вкладів), bank transfer request (платіжне доручення), cash flow statement (звіт про рух грошових коштів);
- іменник + прикметник + іменник: cash collateral account (накопичувальний гарантійний рахунок), interest sensitive assets (кредити під змінну ставку), customer activated terminal (комплексний банкомат);
- прикметник + іменник + іменник: electronic transfer account (електронний розрахунковий рахунок), documentary credit terms (умови документарного акредитива), foreign currency transactions (валютні операції);

- прислівник + прикметник + іменник: adversely classified assets (позики, класифіковані за негативними ознаками), highly leveraged transaction (високо левериджована трансакція);
- прикметник + прикметник + іменник: effective annual rate (фактична річна відсоткова ставка);
- числівник + іменник + іменник: first call date (перша можливість для погашення позики) [91].

Серед трикомпонентних терміносполучень виділяємо конструкції, утворені шляхом приєднання прикметника до прийменникового підрядного словосполучення: internal rate of return (дисконтована норма прибутку), leagal rate of interest (встановлена законом відсоткова ставка). Проте фіксуємо і приклади, коли до безприйменникового підрядного словосполучення приєднується опорний термін-іменник прийменниковим зв'язком: bank for international settlements (банк міжнародних розрахунків), abstraction of bank funds (викрадення та присвоєння банківських фондів). Окремо виділяємо термінологічні об'єднання, утворені шляхом приєднання опорного терміна-іменника до сурядного словосполучення: profit and loss account (рахунок прибутків та витрат), errors and omission insurance (страхування професійної відповідальності).

Чотирикомпонентні словосполучення охоплюють 4,6 % й утворюються шляхом поєднання іменників та прикметників:

- прикметник + іменник + прикметник + іменник: strong bank secrecy law (суворий закон про таємницю банківських вкладів), foreign credit insurance association (асоціація страхування закордонних кредитів), uniform bank performance report (уніфікований звіт про діяльність банків);
- іменник + іменник + прикметник + іменник: money market preferred stock (привілейовані акції грошового ринку), price level adjusted mortgage (індексована іпотека);
- іменник + іменник + іменник + іменник: debt service guarantee agreement (гарантійна згода щодо обслуговування боргу), consumer credit risk

management (управління ризиками споживчих кредитів);

– прикметник + прикметник + іменник + іменник: federal intermediate credit (федеральний банк середньострокового кредиту), federal national mortgage association (федеральна національна асоціація іпотечного кредиту). У вибірці чотирикомпонентних термінів фіксуємо поодинокі приклади конструкцій, утворених шляхом поєднання двох словосполучень прийменниковим зв'язком: European bank for reconstruction and development (Європейський банк реконструкції та розвитку), negotiable order of withdrawal account (рахунок із наказом повертальним про вилучення коштів). П'яти-та шестикомпонентні словосполучення становлять найменш чисельну групу й охоплюють 1 % вибірки. Таким терміносполукам властиві прийменникові та безприйменникові зв'язки. Петрина О. С [91] виділяє такі найрегулярніші моделі:

- прикметник + іменник + іменник + іменник + іменник: federal home loan bank system (федеральна система банків житлового кредиту);
- прикметник + іменник + іменник + прикметник + іменник: principal exchange rate linked security (цінні папери, основна сума яких залежна від валютного курсу);
- іменник + прикметник + прикметник + прикметник + іменник: Society for Worlwide Interbank Financial Telecommunication (система міжнародного передавання інформації щодо міжнародних розрахунків);
- іменник + прикметник + іменник + іменник + іменник: committee on uniform securities identification procedures (комітет із присвоєння цінним паперам стандартних номерів та кодів).

Дослідження словосполучень неможливо вважати вичерпним без уточнення частиномовних характеристик опорного компонента. У банківських терміносистемах англійської та української мов абсолютно переважають іменникові словосполучення, де семантичною базою є іменник, що формує потенційний зміст терміносполуки. Стосовно означувального та означуваного компонента в досліджуваних мовах можливі різні комбінації.

Так, в іменникових словосполученнях української мови в поєднанні двох іменників опорне слово перебуває в препозиції відносно залежного (блокування рахунка), а якщо означувальне слово виражене іншою частиною мови, то стрижневе слово – іменник зперебуває в постпозиції (активний рахунок).

В англійській мові, на відміну від української, місце залежного та опорного слова є фіксованим, незважаючи на частиномовні характеристики, тобто залежні слова передують опорному слову (*bank operation* / банківська операція). Такі конструкції є характерними для англійської мови. Серед термінологічного масиву досліджуваних мов порівняно рідко фіксуємо дієслівні словосполучення *to charge an account* / дебетувати рахунок; *to freeze an account* / заморожувати рахунок; *to advance credit* / авансувати кредит. Опорне слово в таких терміносполуках знаходиться у препозиції. Щодо прислівникових конструкцій, то вони не є продуктивним мовним явищем у досліджуваних термінологіях і фіксуються okazіонально: «після дати», «після пред'явлення», *under credit* (на основі кредиту).

Структурні типи та моделі аналізованої вибірки дозволяють зробити висновок, що найчисельнішу групу у досліджуваних термінологіях складають двокомпонентні словосполучення із незначним переважанням в українській. Переважна більшість двокомпонентних банківських термінів української мови утворені шляхом поєднання прикметника та іменника, тоді як в англійській терміносистемі переважає тенденція до поєднання двох іменників. Значно ширше в англійській термінології представлено двокомпонентні прийменникові терміносполуки, яким відповідають безприйменникові структури української мови. В українській термінології двокомпонентні прийменникові конструкції не вирізняються високою продуктивністю. Елементи двокомпонентних терміносполук української вибірки об'єднані виключно підрядним зв'язком, тоді як в англійській виявляємо сурядні словосполучення, однак кількість їх незначна.

Другим типом за чисельністю є трикомпонентні термінологічні

об'єднання, які значно ширше репрезентовані в англійській термінології. Опорне слово чи словосполучення в таких конструкціях перебуває в постпозиції в англійській мові та у препозиції (здебільшого) в українській мові. Кількість прийменникових утворень серед трикомпонентних термінів української та англійської мов значно зростає, причому позиція прийменника у структурі таких конструкцій може бути різною. Полікомпонентні терміносполуки утворилися внаслідок ускладнення терміноодиниць простішої структури і представлені порівняно невеликою кількістю в досліджуваних терміносистемах. Розширення синтаксичної структури терміна зумовлює незручність у використанні громіздких конструкцій, що призводить до еліптизації чи аббревіації терміносполук [91].

У наступному розділі нами буде досліджено функціональні особливості англійської банківської термінології.

РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ БАНКІВСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

3.1 Синонімічні відношення в термінології банківської сфери

Аналіз семантико-парадигматичних відношень (синонімії, антонімії, полісемії) є принципово важливим для систематизації терміносистеми, регламентування та уніфікації термінів.

Певні особливості вияву синонімічних відношень має кожна конкретна галузь знань, що пов'язано із своєрідністю формування та структурою її категорійно-поняттєвого апарату. Так, А. В. Крижанівська, яка стверджує, що синонімія є характерним явищем тільки на ранніх етапах формування та розвитку термінологічних систем як результат словникової надмірності [59]. Поява нового поняття викликає появу відразу кількох термінів. Із часом зміст і обсяг нового поняття уточнюється, з'являється можливість відділити найхарактерніші його ознаки і створити або вибрати з наявних термінів той, який відповідає поставленим вимогам [48]. Отже, один термін починає домінувати та відтісняє інші на задній план. Вибраний термін повинен найповніше характеризувати поняття, оскільки він, крім номінативної, виконує ще й дефінітивну функцію. В основі номінації зазвичай лежить певна ознака, вона і визначає внутрішню форму слова, тобто з наявних синонімів відбирається той, що має найінформативнішу внутрішню форму [105]. Оскільки термінологічні системи характеризуються динамічністю, природно-штучним характером утворення, то, очевидно, синонімію в них слід вважати явищем закономірним [119]. Таким чином, синонімія, на нашу думку, є ознакою не лише науки, яка зароджується, але й науки, яка розвивається, вдосконалюється. Функція синонімії полягає в уточненні й деталізації думки фахівця.

Підхід до проблеми синонімії в термінології неодноразово змінювався.

Д. С. Лотте зауважував, що існування кількох термінів для позначення одного поняття зумовлює звуження або розширення семантики одного з них, який у результаті може позначати цілком інше поняття [68]. На його переконання, припустимою може бути лише синонімія, що містить два терміни, один із яких є короткою формою іншого. Думку про негативний вплив синонімії на термінологію висловлює І. Кочан. Вона наголошує на тому, що в межах наукового стилю мови – синоніми небажані, навіть шкідливі, бо руйнують термін як дефінітивну одиницю [52-53]. Однак існують і протилежні погляди. В.І. Пілецький вважає, що синоніми в термінології є доречними, оскільки вони необхідні для: 1) наукового означення поняття і тлумачення терміна (особливо чужомовного походження); 2) найточнішого висловлення думки, особливо коли межа між поняттями нечітко окреслена; 3) уникання повторів того самого слова чи словосполучення [93].

Однак синонімія у термінології має риси, які відрізняють її від синонімії в загальноживаній лексиці. Передусім це те, що кожен складник синонімічного ряду виступає як окремий повноцінний термін. Синоніми в термінології – це терміни, що належать до одного й того ж денотата, але мають деякі відмінності у функціональному (поняттєвому) плані, а також можуть відрізнятися семантикою словотвірних елементів, ступенем неологічності тощо. Термінологічна синонімія характеризується наявністю фоно-морфологічних варіантів з відношенням тотожності на рівні сигніфікату. На відміну від загальнолітературної мови, де синонімія вважається системою категорією, у терміносистемах реалізується переважно тільки різновид синонімії. Оскільки терміни, які виражають певне поняття, не характеризують його різнобічно, вони є дублетами, що увійшли в терміносистему внаслідок мовних контактів та різноспрямованих тенденцій у процесі її формування [59]. Деякі дослідники вважають, що синонімія є характерною для загальнолітературної мови, а дублетність – для термінологічної [39]. Інші автори стверджують, що синоніми можуть

співвідноситися з одним поняттям або об'єктом і називають такі терміни дублетами [1]. Проте деякі мовознавці наголошують, що в термінології паралельно функціонують як синоніми, так і дублети [129].

Синонімія в термінології зумовлена такими чинниками:

- неуніфікованістю термінології;
- постійним розвитком наук, що супроводжується появою нових понять та бажанням дати кожному поняттю найточнішу номінацію;
- наявністю застарілих назв, які функціонують паралельно з новими;
- відродження вдалих термінів, які з певних причин не використовували протягом певного часу;
- паралельним вживанням запозиченого та автохтонного термінів;
- необхідністю мовної економії, що породжує синонімію різних структурних рівнів;
- номінацією того самого поняття різними науковими школами чи вченими;
- необхідністю номінації за кількома номінативними типами [37].

Класифікація і характеристика синонімічних термінів є досить різноаспектною, зважаючи на їх структуру, склад та особливості функціонування. Взаємозамінність та варіантність термінів дозволяє виділити два основні типи синонімічних відношень:

- семантичної тотожності (абсолютні синоніми);
- семантичної близькості (відносні синоніми).

Абсолютні синоніми в банківській термінології української та англійської мов охоплюють більшість синонімічних рядів і утворюються такими способами:

- паралельне використання автохтонних термінолексем: золоте забезпечення = золотий запас; розподіл ризиків = подрібнення ризиків; платіжне доручення = доручення на оплату; внесок = вклад;
- паралельне вживання іншомовних термінологічних одиниць:

corporation (< лат) = company (< франц.) = firm (< італ.) = business (< англ.); корпорація (< лат.) = компанія (< франц.) = фірма (< італ.) = бізнес (< англ.); code (< франц.) = cipher (< араб.) = number (< лат.); код (< франц.) = шифр (< франц.) = номер (< лат.). Ці приклади є свідченням того, що синонімічні ряди формуються з ідентичних запозичень різних мов, що дає підстави стверджувати наявність спільного синонімічного фонду;

– паралельне вживання термінологічних одиниць іншомовного та автохтонного походження: credit (< лат.) = loan; кредит (< лат.) = позика; contract (< лат.) = agreement = settlement; контракт (< лат.) = угода = договір; profit (< франц.) = income = return; профіт (< франц.) = дохід = прибуток; bankruptcy (< італ.) = insolvency; банкрутство (< італ.) = боргова неспроможність. Найчастіше абсолютні синоніми потрапляли до синонімічних рядів з латинської та французької мов, рідше – з італійської та німецької. Цей тип синонімічних відношень часто трактується як дефінітивна синонімія [24]. Суть цього явища полягає в тому, що значення малозрозумілого або незрозумілого іншомовного терміна розкривається зрозумілішим словом автохтонного походження.

Використання синонімів як засобу лексикографічної інтерпретації слова є одним із головних завдань сучасних великих академічних словників [81]. В українській мові іншомовний компонент набуває такої ж словотвірної гнучкості, як і власномовний (наприклад, від терміна кредит утворюються похідні – кредитний, кредитівка, кредитор, кредитування, кредитоспроможний), а інколи й більшого розгалуження (від терміна контракт утворюються похідні – контрактний, контрактація, контрактивний, яких не має власномовний термін угода);

– паралельне функціонування термінів повної і короткої форми: державний банк = держбанк; фінансовий відділ = фінвідділ; державний кредит = держкредит; foreign exchange = forex (обмін валюти); telephone banking = telebanking (здійснення банківських операцій за телефоном); executive committee = excom (виконавчий комітет у банку);

- паралельне функціонування складних слів, що є більшою мірою характерним для англійської мови, ніж для української: shareholder = stockholder (акціонер); cash-dispenser = cashmachine = cashpoint (банкомат); кредитоздатність = кредитоспроможність;
- паралельне використання однослівного терміна і терміна-словосполучення, що є регулярнішими в українській термінології: за порука = кредитне поручительство; банкноти = паперові гроші; банкрутство = платіжна неспроможність; banknotes = paper money;
- скорочення повної форми терміна-словосполучення шляхом упущення одного з його компонентів, які частіше фіксуємо серед англійських термінів: tangible assets = tangibles (матеріальні активи); debt service = servicing (обслуговування боргу); номінальна вартість = номінал;
- паралельне вживання терміна-аббревіатури і словосполучення, що є однаковою мірою характерним для англійської та української мов: ECB = European Central Bank / ЄЦБ = Європейський центральний банк; NRB = National Reserve Bank / НРБ = Національний резервний банк; BIS = Bank of International Settlements / БМР = Банк міжнародних розрахунків. В окремих випадках збіг синонімічних пар цього типу в англійській і українській мові є абсолютним, проте фіксується okazionalno. Серед англійської термінології фіксуємо й омоакроніми (аббревіатури, тотожні з повнозначними словами): SWIFT = system of electronic bank transfers; EAR = effective annual rate; PIN = personal identification number. Омоакроніми не є характерними для української банківської термінології [91].

Вагому частину абсолютних термінів-синонімів аналізованої вибірки становлять варіанти – абсолютні синоніми, отримані варіацією форми терміна без порушення тотожності значення. У лінгвістичних дослідженнях питання про співвідношення синонімії й варіантності в термінах є дискусійним. Деякі дослідники вважають синонімію виявом варіантності (В. Лейчик, Л. Малевич). Інші автори зазначають, що саме варіантність є виявом синонімії (І. Кочан, Н. Яценко). Ще інші мовознавці поділяють думку про

функціонування у термінології як синонімів так і варіантів та розглядають їх як окремі явища (С. Дорошенко, Т. Панько, О. Радченко) [99].

Отже, терміни-варіанти – це тотожні за значенням спільнокореневі термінологічні одиниці, що розрізняються деякими розбіжностями знакової форми в межах того самого номінанта: місцем наголосу, фонетичним варіюванням, афіксами або їхнім поєднанням [97].

Згідно з цим трактуванням виділяємо такі групи варіантів термінів:

1) фонетичні варіанти: серед банківських термінолексем трапляється явище подвійної орфографії, яке з'явилося внаслідок транслітераційного освоєння запозичених термінів: валюта вільно конвертована = валюта вільно конвертовна; брокераж = брокредж; дискаунт = дисконт; check = cheque (чек); encumbrance = incumbrance (борг); endorsement = indorsement (індосамент); endorser = indorser (індасат); license = licence (ліцензія). Фонетичні варіанти серед автохтонних терміноодиниць банківських термінологій як української, так і англійської мов трапляються okazіонально;

2) морфологічні варіанти: acceptance house = accepting house (акціонерний банк); expiration date = expiry date (кінцева дата терміну); clearance account = clearing account (кліринговий рахунок); credit finance = credit financing (фінансування кредиту), uncontrollable inflation = uncontrolled inflation (неконтрольована інфляція); бенефіціар = бенефіціарій; доміцил = доміцилій; позичковий капітал = позиковий капітал; кредитовий баланс = кредитний баланс; несплачений борг = невивплачений борг;

3) синтаксичні варіанти, що розрізняються порядком компонентів (із прийменником або без нього): аукціон на купівлю = купівельний аукціон; дохід від дивіденда = дивідендний дохід; інвестиційний портфель = портфель інвестицій; дивідендне покриття = покриття дивіденду; exchange rate = rate of exchange (валютний курс); distribution channel = channel of distribution (канал збуту);

4) комбіновані варіанти – розбіжності плану вираження виявляються в термінах на різних мовних рівнях. Найрегулярнішими є акцентно-словотвірні

варіанти, які характерні більшою мірою для української термінологіки: борг = заборго ваність; клієнту рний = кліє нтський; ви трати = витра ти.

Відносні синоніми характеризуються лише частковим збігом визначальних ознак. Взаємозамінність відносних синонімів обмежена та здійснюється на основі контексту [90]. Відносні синоніми у термінології банківської сфери можуть утворюватися такими способами:

- використанням спільнокореневих, але різнофіксальних утворень, що позначають, крім значення процесу, ще й значення результату: переоцінювання – переоцінка; знецінювання – знецінення; ануляція – анулювання; індексування – індексація; інвестування – інвестиція. Синонімічні пари наведеного зразка є регулярнішими в українській термінологіці;

- використанням спільнокореневих, різнофіксальних утворень, що відрізняються семантикою словотвірних компонентів. Уживання таких синонімів визначається контекстом, наприклад: оплата, сплата, виплата (оплата банківських послуг, сплата кредиту, виплата дивідендів). Такі синонімічні відношення характерні для української термінології;

- утворенням фразових дієслів за допомогою додавання прийменників до інфінітива: to pay back (виплачувати); to pay in (вносити гроші); to pay off (розраховуватися); to pay out (сплачувати). В українській терміносистемі подібні утворення відсутні [91].

Приклади свідчать, що способи утворення відносних синонімів по-різному знаходять відображення в досліджуваних терміносистемах, що зумовлено відмінностями обох мов.

У класифікації термінів-синонімів можемо виділити такі спільні для англійських і українських синонімічних рядів структурні типи:

- 1) терміни-однослови – терміни-однослови: контроль = перевірка; штраф = пеня; процент = відсоток; stock = share; income = profit; control = check;

- 2) терміни-однослови – терміни-словосполучення: сальдо = резервний

фонд; номінал=номінальна вартість; fine = financial penalty (штраф); tangibles = tangible assets (матеріальні активи);

3) терміни-словосполучення – терміни-словосполучення: (здебільшого із спільним одним компонентом): correspondent bank = agent bank (банк-кореспондент); fixed deposit = time deposit (строковий депозит); баланс зовнішній = екстерн баланс; вартісні папери = цінні папери;

4) терміни-словосполучення – аббревіатура: картковий рахунок = КР; платіжна система = ПС; price level adjusted mortgage = PLAM; equal credit opportunity act = ECOA.

Синонімічні ряди різняться і кількісно, вони можуть формуватися з двох і більше компонентів. Щодо кількісного наповнення синонімічних рядів, то в англійській і в українській терміносистемах виділяємо такі групи:

1) двокомпонентні: трасат = платник; stock = share (акція);

2) трикомпонентні: ревізія = перевірка = контроль; здешевлення = знецінення = девальвація валюти; equity = margin = mark up (маржа);

3) чотири-п'ятикомпонентні, які трапляються вкрай рідко в обох терміносистемах: акціонер = держатель акцій = власник акцій = тримач акцій; audit = checkup = inspection = revision (ревізія); active account = operating account = real account = performing account = working account (активний рахунок); активний рахунок = чинний рахунок = функціонуючий рахунок = використовуваний рахунок = незакритий рахунок.

Збіг кількості компонентів в ідентичних синонімічних рядах англійської та української мов не є абсолютним, наприклад: credit extension = credit granting = credit injection (надання кредиту = кредитування); local currency = domestic currency = home currency (місцева валюта); іпотека = застава = закладна (mortgage = home-loan).

Згідно з класифікацією Т. В. Михайлової [148, с. 3], запропонованою для термінів-антонімів, поділяємо синонімічні ряди банківських термінів на три групи:

1) атрибутиви, що мають синонімічне відношення в загальноживаній

мові: local currency = domestic currency = home currency (місцева валюта); limited endorsement = restricted endorsement (обмежений індосамент); тривала інфляція = стійка інфляція;

2) атрибутиви, що мають синонімічні відношення і в інших терміносистемах: expiration date = maturity date (кінцева дата терміну); external bond = foreign bond (закордонна облігація); вхідні дані = початкові дані; акредитований банк = сертифікований банк; розпорядження активами = управління активами;

3) атрибутиви, що перебувають у синонімічних відношеннях лише в межах банківської терміносистеми, тобто в загальновживаній лексиці не є синонімами: frozen credit = blocked credit (заморожений кредит); unsecured creditor = general creditor (генеральний кредитор); loan capital = outside capital (позиковий капітал); кредитна угода = кредитна операція; безгрошовий вексель = дружній вексель [91].

Отже, функція синонімії в термінології полягає в утворенні та деталізації понять, явищ, процесів банківської діяльності. Зіставний аналіз англійських і українських банківських термінів-синонімів свідчить про наявність абсолютних та відносних синонімічних відношень. Встановлено кількісне переважання абсолютних синонімів у терміносистемах досліджуваних мов. Вагому частину абсолютних синонімів аналізованої вибірки становлять терміни-варіанти, а саме: фонетичні, морфологічні, синтаксичні та акцентно-словотвірні. Відносні синоніми в досліджуваних термінологіях здебільшого представлені однокореновими лексемами, проте різноафіксальними в українській мові та з різними прийменниками в англійській мові. Як свідчить аналіз вибірки, у синонімічні відношення вступають автохтонні та запозичені терміни, однокомпонентні терміни, складні слова, складноскорочені терміни, словосполучення та аббревіатури. Із результатів дослідження помітно, що регулярними в обох терміносистемах є двокомпонентні словосполучення із спільним головним терміноелементом. І в англійській, і в українській термінології найширше представлені

двокомпонентні та трикомпонентні синонімічні ряди. Проте збіг кількості компонентів в ідентичних синонімічних рядах досліджуваних мов не є абсолютним.

У наступному підрозділі нами будуть розглянуті антонімічні відношення в термінології банківської сфери.

3.2 Антонімічні відношення в термінології банківської сфери

Тоді як термінологічна синонімія позбавляє термінологію точності, вносить варіативність, то антонімічні відношення є проявом її системності та цілісності. Творення антонімічних пар у термінології завжди цілеспрямоване й обґрунтоване, адже використовується для позначення крайніх полюсів термінологічного поля, з урахуванням логічних можливостей термінологічної системи. Кожен складник антонімічної пари виступає як окремий повноцінний термін і характеризується стилістичною нейтральністю. Саме цим антонімічні пари в термінолексичі відрізняються від аналогічних у літературній мові, де лексичні одиниці набувають стилістичних нюансів.

У лінгвістичних дослідженнях питання існування антонімічних відношень у термінології є дискусійним. Так, Л. А. Булаховський заперечує існування однокоренових антонімів, хоча ця думка й суперечить строгій логічності протилежних понять [00]. У сучасних мовознавчих розвідках більшість учених (Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк) не заперечують існування антонімії в термінологічній лексиці і стверджують, що «антонімія як семасіологічна категорія невід’ємна від термінологічних систем, що номінативно систематизують наукові поняття – складну багату мережу протиставлень, що сприяє суттєвому впорядкуванню термінологічної сфери» [87-88]. Н. Л. Цимбал стверджує, що антонімія не ускладнює терміносистеми, навпаки, може допомогти з’ясувати і розмежувати значення синонімічних, полісемічних, паронімічних слів. Виявлення антонімічних відношень у

термінолексичі допомагає систематизувати поняття, точніше визначити їх місце в терміносистемі, адже часто навіть пояснення через протилежне є ефективним способом доведення істини [128].

О. Колган наголошує, що антоніми не порушують, а підкреслюють виявлення мовної системності, бо ґрунтуються на відмінності всередині одного і того ж явища (якості, властивості, стану, руху, тощо) [49]. М. І. Мостовий підкреслює співвідносність антонімічних лексем, тобто значення антоніма набирає протиставлення лише в порівнянні його з іншим антонімом. Узяті окремо лексеми антонімічних пар протиставних характеристик не виявляють. Тому для визначення, чи є слово антонімом, слід знайти відповідну одиницю з протилежним значенням [77].

Отже, терміни-антоніми характеризуються цілком визначеними парадигматичними властивостями, фронтальною протилежністю і розрізненням за диференційною ознакою, тісно пов'язаною з її основною дефінітивною функцією [87-88]. Л. Полюга антонімічними вважає лексеми з протиставними співвідносними значеннями, що перебувають у взаємній залежності й характеризують явище одного плану [94]. О. Тараненко антонімами називає не лише слова (переважно однієї частини мови) з протилежним значенням, а й їхні окремі значення, стійкі словосполучення, афікси, граматичні форми, зокрема синтаксичні конструкції, що поєднуються певною семантичною спільністю, розрізняються на цій самій основі максимально протилежними значеннями [118].

Отже, антонімами будемо вважати слова, значення яких пов'язані відношеннями зіставлення діаметрально протилежних ознак тотожної якості як основи семантичної опозиції. Опозиція стає можливою лише тоді, коли між її членами існують не тільки розпізнавальні, а й спільні ознаки, тому різниця між ними виокремлюється тільки на тлі тотожності [33].

Антонімічні пари формують терміни, яким притаманні однорідні ознаки, несумісні ознаки та дихотомія спільної родової ознаки. Наприклад, терміни *external payment* (зовнішній розрахунок) та *internal payment*

(внутрішній розрахунок) виступають видовими назвами одного родового поняття (розрахунок) і одночасно вказують на його протилежні ознаки за способом виникнення (внутрішній і зовнішній), при цьому родовій ознаці властива дихотомія.

Результати дослідження О. С. Петрини [91] дозволяють стверджувати, що явище антонімії характерне для терміносистем банківської сфери української та англійської мов. Антонімічні лексеми утворюють елементарні мікрополя і є необхідним засобом вираження протилежних відношень між поняттями досліджуваних термінологій.

На рівні антонімічних відношень англійська банківська лексика, як і українська, є досить неоднорідною за складом та ступенем протилежності.

Залежно від типу протилежності банківські терміни-антоніми англійської та української мов поділяються на такі класи:

1) терміни-антоніми, що виражають контрадикторну протилежність і утворюють пари, члени яких позначають полярно протилежні поняття та взаємовиключають один одного, тобто заперечення одного з них дає визначення іншого. Прикладами контрадикторної антонімії можуть слугувати пари спільнокореневих термінів, один з яких утворений за допомогою словотвірного префікса зі значенням заперечення або відсутності певної ознаки, наприклад: liquid funds – illiquid funds = ліквідні фонди – неліквідні фонди; current assets – non-current assets = оборотні активи – необоротні активи; direct profitability – indirect profitability = пряма прибутковість – непрямая прибутковість;agio – disagio = ажіо – дисажіо; secured loan – unsecured loan = забезпечена позика – незабезпечена позика.

Контрадикторні терміни можуть бути також виражені різнокореневими лексемами із протилежним значенням та складними термінологічними сполуками, у яких у антонімічних відносинах перебуває лише один із компонентів складного терміна: debtor – creditor = дебітор – кредитор; assets – liabilities = активи – пасиви; maximum interest – minimum interest = максимальний відсоток – мінімальний відсоток; securities gains – securities

losses = прибутки від цінних паперів – збитки від цінних паперів;

2) терміни-антоніми, які виражають контрарну протилежність і передбачають існування проміжного терміна. У контрарному зіставленні утворюється антонімічний ряд, де лише крайні члени виражають антонімію, а середні вказують на збільшення чи зменшення якісної ознаки. Такі термінологічні ряди не є типовими для досліджуваних терміносистем. Прикладом можуть слугувати наступні: high yield rate – average yield rate – low yield rate = висока норма дохідності – середня норма доходності – низька норма дохідності; par-value stock – low par-value stock – no par-value stock = акція з номіналом – акція з малим номіналом – акція без номіналу; high inflation – moderate inflation – low inflation = висока інфляція – помірна інфляція – низька інфляція; high interest – low interest – minimum interest = високий відсоток – низький відсоток – мінімальний відсоток; long-term loan – medium-term loan – short-term loan = довготерміновий кредит – середньотерміновий кредит – короткотерміновий кредит. Ці антонімічні ряди є ідентичними в досліджуваних термінологіях обох мов.

3) терміни-антоніми, які виражають комплементарну протилежність і передбачають не взаємозаперечення, а додатковість (комплементарність), тобто складники таких пар не містять у собі будь-якої негативної ознаки, а лише нейтральну сутність. Комплементарна пара також не може бути розширена за рахунок проміжного компонента. Наприклад, fixed rate – floating rate (of currency) = фіксований курс – змінний курс (валюти); national currency – foreign currency = національна валюта – іноземна валюта; variable annuity – fixed annuity = змінний аннуїтет – фіксований аннуїтет; domestic loan – external loan = внутрішня позика – зовнішня позика; perspectual shares – term shares = безстрокові акції – строкові акції;

4) терміни-антоніми, що виражають векторну протилежність різноспрямованих ознак, дій, властивостей. Вони мають усі семантичні характеристики комплементарних антонімів, які доповнюються лише наявністю спрямування, тому їх повним правом можна вважати різновидом

останніх [65], наприклад: to open an account – to close an account = відкривати рахунок – закривати рахунок; to deposit money – to withdraw money = вносити гроші – забирати гроші; to draw interest – to pay interest = одержувати відсотки – сплачувати відсотки.

Ця класифікація дає підстави О. С. Петрині [91] стверджувати, що в досліджуваних терміносистемах найширше представлені антонімічні відношення контрадикторного та комплементарного типу і значно рідше – контрарного та векторного.

На підставі структурного аналізу антонімічних лексем банківської сфери української та англійської мов можна виділити різнокореневі та спільнокореневі антонімічні пари.

У різнокоренових антонімах значення протилежності реалізується шляхом семантичного протиставлення різнокоренових морфем. Прикладами цього типу антонімії слугують такі антонімічні пари: national currency (національна валюта) – foreign currency (іноземна валюта); high profitability (висока прибутковість) – low profitability (низька прибутковість); elasticity of demand (еластичність попиту) – elasticity of supply (еластичність пропозиції); profit (прибутки) – loss (витрати).

Серед різнокоренових антонімів у терміносистемах фіксуємо незначну кількість інтернаціональних лексем, які запозичилися парами, наприклад: inflation (інфляція) – deflation (дефляція); debtor (дебітор) – creditor (кредитор); maximum liabilities (максимальна відповідальність) – minimum liabilities (мінімальна відповідальність); horizontal merger (горизонтальне злиття) – vertical merger (вертикальне злиття); maximum interest (максимальний відсоток) – minimum interest (мінімальний відсоток).

Спільнокореневі антоніми в досліджуваних термінологіях реалізуються таким чином:

1) шляхом чергування префікса з нулем префікса: secured loan – unsecured loan = забезпечена – незабезпечена позика; direct liabilities – indirect liabilities = умовне зобов'язання – безумовне зобов'язання; legal owner

– illegal owner = законний власник – незаконний власник; current assets – non-current assets = обігові активи – необігові активи; personal account – impersonal account = особовий рахунок – безособовий рахунок.

Найпродуктивнішими префіксами протилежного значення в цій категорії в англійській мові є un-, in-, il-, im-, non, а в українській – не- та без-. Проте в банківській термінології фіксуємо й антонімічну пару інтернаціоналізмів, яка утворена префіксальним шляхом: agio – disagio = ажіо – дисажіо;

2) шляхом використання парних полярних префіксів: internal audit – external audit = внутрішній аудит – зовнішній аудит; appreciation of currency – depreciation of currency = підвищення вартості валюти – падіння вартості валюти; to open an account – to close an account = відкривати рахунок – закривати рахунок; зареєстровані акції – незареєстровані акції = listed shares – unlisted shares;

3) шляхом використання парних полярних суфіксів, що фіксуються переважно в антонімічних парах іменників англійської мови: payer – payee = одержувач – платник; endorsee – endorser = індосат – індосант; drawer – drawee = векселедавець – векселеотримувач. Антонімічні відношення цього типу представлені однаковою мірою в досліджуваних терміносистемах.

4) шляхом використання парних полярних прийменників: above par value – below par value = вище номіналу – нижче номіналу; above inflation – below inflation = вище інфляції – нижче інфляції; with interest – without interest = з відсотковою ставкою – без відсоткової ставки; in the money option – out of the money option = опціон зі сприятливою ставкою – опціон із несприятливою ставкою. Цей тип формування антонімічних пар є регулярним в англійській термінолексичі та okazіональним в українській.

5) шляхом творення складних слів, які фіксуються значною мірою серед українських антонімічних пар: короткострокова позика – середньострокова позика – довгострокова позика (short-term loan – medium-term loan – long-term loan); векселедавець – векселеотримувач (drawer –

drawee); платоспроможність – неплатоспроможність (solvency – insolvency).

Наш аналіз дає підстави стверджувати, що спільнокореневі антоніми в досліджуваних терміносистемах представлені значно більшою кількістю пар, аніж різнокореневі. Проте ядром банківських терміносистем є антонімічні терміни-словосполучення з протиставлюваними значеннями, які складаються з головного компонента і залежного. Зазвичай головним компонентом виступає іменник, який є виразником родового поняття цієї терміносистеми. Залежні компоненти представлені прикметниками, дієприкметниками, числівниками, іменниками (з прийменником чи без нього) і виражають протилежні ознаки родового поняття. Серед таких термінів двокомпонентні утворення становлять найбільшу групу: time draft – sight draft = строкова – безстрокова тратта; debt capital – equity capital = позиковий капітал – власний капітал.

Трикомпонентні антонімічні терміни-словосполучення в досліджуваних терміносистемах не є достатньо чисельними, наприклад: fixed exchange rate – floating exchange rate = фіксований валютний курс – змінний валютний курс; high yield rate – average yield rate – low yield rate = висока норма дохідності – середня норма дохідності – низька норма дохідності.

Чотирикомпонентні антонімічні терміни-словосполучення фіксуємо значно рідше, наприклад: to increase average collective period – to reduce average collective period = збільшувати середній рівень сплати дебіторської заборгованості – зменшувати середній рівень сплати дебіторської заборгованості; majority shareholder – minority shareholder = власник контрольного пакету акцій – акціонер без контрольного пакету акцій; to increase average collective period – to reduce average collective period = збільшувати середній період сплати дебіторської заборгованості – зменшувати середній період сплати дебіторської заборгованості.

Збіг кількості компонентів в ідентичних антонімічних словосполученнях англійської та української мов не є абсолютним, тому і кількість відповідних словосполучень у досліджуваних мовах не є

ідентичною.

У досліджуваних терміносистемах функціонують антонімічні пари паронімів, які є запозиченими лексемами як в англійській, так і в українській мовах: drawee – drawer, endorsee – endorser, trustee – trustor, mort`gage – mortgagor, payee – payer; гонорат – гонорант, жират – жирант, індосат – індосант, доміциліат – доміциліант, ліквідат – ліквідант, протестат – протестант, трасат – трасант. Приклади засвідчують незначне переважання паронімічних термінів в українській мові [91].

За основу класифікації термінів-словосполучень беремо класифікацію, запропоновану Т. В. Михайловою [76], яка базується на відмінностях протиставлюваних атрибутів. Відповідно компоненти, що протиставляються в термінах-словосполученнях, поділяються на три групи:

1) атрибутиви, що мають антонімічні зв'язки і в загальноживаній мові: to open – to close = відкривати – закривати (to open an account – to close an account = відкривати рахунок – закривати рахунок); high – moderate – low = високий – помірний – низький (high inflation – moderate inflation – low inflation = висока інфляція – помірна інфляція – низька інфляція); long – short = довгий – короткий (long payback period – short payback period = довгий період окупності – короткий період окупності);

2) атрибутиви, що антонімізуються і в інших терміносистемах, зокрема в архітектурній, юридичній, лінгвістичній та термінології точних наук: horizontal – vertical = горизонтальний – вертикальний (horizontal merger – vertical merger = горизонтальне злиття – вертикальне злиття); internal – external = внутрішній – зовнішній (internal contract – external contract = внутрішній контракт – зовнішній контракт); legal – illegal = законний – незаконний (legal owner – illegal owner = законний власник – незаконний власник); maximum – minimum = максимальний – мінімальний (maximum interest – minimum interest = максимальний відсоток – мінімальний відсоток); credit – debit = актив – пасив (credit account – debit account = рахунок активу – рахунок пасиву);

3) атрибутиви, що перебувають в антонімічних зв'язках лише в межах банківської терміносистеми: domestic loan – external loan = внутрішня позика – зовнішня позика; clean bill of exchange – documented bill of exchange = документована тратта – недокументована тратта; time draft – sight draft = строкова тратта – безстрокова тратта; fixed exchange rate – floating exchange rate = фіксований валютний курс – змінний валютний курс. Приклади засвідчують, що антонімічні пари такого типу є регулярнішими в англійській банківській термінолексії, аніж в українській.

Одним із виявів системних відношень у терміносистемах є зв'язок антонімії та синонімії, тобто в антонімічній парі протилежне значення може бути виражене кількома термінами-синонімами. Подібні парадигматичні відношення отримали в дослідженнях різні назви: термінологічне антонімічно-синонімічне об'єднання [76], антонімо-синонімічний блок [66; 75]. Антонімо-синонімічні зв'язки в досліджуваних терміносистемах реалізуються в таких структурах:

1) парній чотиричленній: рахунок активу = готівковий рахунок – рахунок пасиву = безготівковий рахунок (credit account – debit account); векселедавець = трасант – векселеотримувач = трасат (drawer – drawee); індосат = жират – індосант = жирант (endorsee – endorser); domestic loan = internal loan – foreign loan = external loan (внутрішня позика – зовнішня позика = закордонна позика); ex interest = with interest – cum interest = interest free (з відсотком – без відсотка);

2) парній шестичленній: assets = profit = revenue – liabilities = loss = expenses (активи = прибутки = надходження – пасиви = видатки = витрати); sound = hard = convertible currency – nonconvertible = soft = inconvertible currency (тверда = конвертована валюта – неконвертована валюта);

3) непарній: позиковий капітал – статутний капітал = власний капітал (debt capital – equity capital); blank credit = clean credit = unsecured credit – secured credit (бланковий кредит = кредит без забезпечення = незабезпечений кредит – забезпечений кредит).

Зіставний аналіз антонімо-синонімічних блоків свідчить, що збіг синонімічних рядів у антонімічних парах не є абсолютним, але все ж фіксуємо наявність більшості структурних типів антонімо-синонімічних об'єднань у терміносистемах англійської та української мов [91].

Отже, антонімія в терміносистемах виконує систематизувальну функцію, за допомогою якої дається вичерпна характеристика понять, явищ, процесів банківської діяльності. Зіставний аналіз банківських термінів-антонімів англійської та української мов на семантичному рівні свідчить про наявність контрадикторних, контрарних, комплементарних та векторних антонімічних відношень. Проте в обох мовах терміни-антоніми контрадикторного та комплементарного типу представлені значно ширше, аніж векторні та контрарні. Встановлено, що в обох досліджуваних терміносистемах переважають спільнокореневі антоніми.

3.3 Смысловая варіантність терміну в банківській сфері

Однією з основних вимог, які висуваються до терміна, є його однозначність. Проте з розвитком терміносистеми та появою нових понять неможливо зберегти однозначність надовго. Відповідно в межах однієї науки, навіть у межах одного термінологічного поля можлива варіатність значення. Крім того, виникнення нових наук сприяє розгалуженню значень термінів і призводить до появи міжгалузевих полісемантів. В аналізі різних смислів терміна автономність лінгвістики втрачається, оскільки виникає необхідність враховувати суміжні системи знань [130]. Смысловая варіантність слова дає можливість лексико-семантичній системі мови відображати виникнення нових реалій шляхом економії мовних засобів. Відбувається не кількісне нагромадження мовних одиниць, що позначають нові поняття, а здійснюється переосмислення вже наявних. О. Павлова зазначає, що полісемія терміна перебуває у прямій залежності від частотності

його вживання в науковому мовленні. Що частіше використовується термін, то більша вірогідність виникнення в нього нових значень [Павлова]. Функціонування полісемних термінів у термінології свідчить про незавершеність упорядкування терміносистеми та про динамічність її розвитку. Р. І. Дудок виділяє такі причини, що зумовлюють існування полісемних термінів: обмеженість словникового матеріалу порівняно з кількістю термінопонять; співіснування понять, які стосуються одного явища, але відображають різні погляди, гіпотези [33].

Багатозначність охоплює полісемію та омонімію. Дискусійною залишається проблема розмежування полісемії та омонімії, оскільки зводиться до встановлення наявності чи відсутності достатньої міри подібності між значеннями. У термінознавчій літературі спочатку цей феномен трактувався як багатозначність терміна, пізніше (у 1970-ті роки) не визнавали багатозначності терміна, утворення такого типу дослідники називали омонімічними термінами. Сучасні когнітивно орієнтовані семантичні студії визнають наявність і полісемії, й омонімії в термінології. Розмежування цих двох типів асиметрії С. В. Гриньов визначає, використовуючи поняття «сема», і трактує спільність головної семи термінів у процесах розщеплення другорядних сем як багатозначність, а розщеплення головної семи за спільності другорядних сем – як омонімію [26]. Відповідно багатозначність терміна в межах однієї галузі визначається як полісемія, у всіх інших випадках спостерігається міжгалузева омонімія [38].

У лінгвістиці поряд із терміном «полісемія» трапляється поняття «широка семантика слова», погляди на існування якого в лінгвістиці є діаметрально протилежними – від трактування їх синонімами до диференціації цих понять. Р. І. Дудок вважає, що немає підстав для такої диференціації, оскільки, відмежовуючи полісемні слова від слів широкої семантики, дослідники розглядають одне і те саме явище в різних планах: у мовленні (полісемні слова), а в мові (слова широкої семантики) [33].

Багатозначні терміни є невід'ємною частиною кожної терміносистеми

та охоплюють спеціалізовані терміни, міжгалузеві терміни та термінологізовані слова загальнолітературної мови. Відповідно полісемію в термінології можна класифікувати як зовнішню та внутрішню.

Зовнішня (експліцитна) полісемія передбачає різнотипні зв'язки елементів однієї терміносистеми з однозвучними словами загальнолітературної мови. Між терміном і загальновживаним словом існує подвійна взаємозалежність: слово загального вживання набуває нового значення, коли його починають уживати як термін, а потім, коли воно усталюється в ролі терміна, його значення може змінитися і вже зовсім не нагадувати початкового. Проте можлива і зворотна ситуація, коли термін може й не мати вузького особливого значення, а розширює свою семантику, виступає у значенні, яке виходить за межі спеціального вжитку, і термін може набувати функції загальновживаного слова. Загальновживані слова є зазвичай багатозначними і мають у ролі своїх основних значень загальномовні, тоді як термінологічні значення виступають в їхній структурі в ролі другорядних. Терміни ж своїми основними значеннями виражають відповідні спеціальні поняття і, як відомо, мають загальномовні значення в ролі другорядних. Проте термінологічне значення продукується не будь-якому слову, а тому, яке вже реалізує свою номінативну функцію і позначає в мовній практиці певне поняття, що має асоціативну подібність із поняттям, яке потребує імені [28]. Набуття загальновживаним словом термінологічного смислу відбувається в результаті звуження його значення як константи.

Отже, зовнішня полісемія зумовлюється такими чинниками:

- процесом термінологізації: переходом загальновживаного слова в термінологію;
- результатом розширення або звуження термінологічного значення.

Першу групу становлять лексеми, що виникли внаслідок розширення значення загальновживаного слова: *paper* (папір) – короткострокове боргове зобов'язання, *fee* (гонорар) – плата за банківські послуги; *order* (наказ) – письмовий наказ про сплату грошей; *book* (книжка) – *bank book* (банківська

картка); скарбниця – скарбниця (фінансові ресурси держави); маса – грошова маса; картка – банківська картка; книжка – чекова книжка. Номінації такого типу не є численними в досліджуваних терміносистемах і представлені головно іменниками.

Другу групу становлять терміни, утворені за допомогою метафори чи метонімії, де підставою для кожного наступного перенесення слугує початкове загальномовне значення і далі вже закріплене термінологічне [63, с. 205]. Із проникненням у професійну мову метафора / метонімія втрачає свою образність, що пришвидшує появу термінологічного значення. Таким чином науковий лексикон поповнюється термінами, які заповнюють "лакуни" у словникових статтях [33]. Р. Теммерман зазначає, що метафора як засіб вираження спеціального поняття полегшує передачу знань, асоціює спеціальне поняття із загальновідомим [150]. Семантична мотивованість метафори зазвичай ґрунтується на одній чи кількох конкретних ознаках первинного значення і через них пов'язана із змістом слова.

Семантична мотивованість метонімії стосується не окремих ознак, а всього обсягу значення. Метонімія породжується механізмами синтагматичних перетворень, суміжність у метонімії завжди пов'язана з внутрішньою залежністю. Метонімії властива референційна функція, тобто вона дає змогу одній сутності замінити іншу [31].

Терміни, утворені шляхом метафоризації, сприяють точності та якості розуміння завдяки образному порівнянню, наприклад: share (частина) – акція; return (повернення) – прибуток; ceiling (стеля) – гранична сума; charter (статут) – документ на право ведення банківських операцій; collection (колекція) – інкасація; teller (оповідач) – операціоніст у банку; squeeze (стискання) – обмеження кредиту; plastic (пластик) – дебетові та кредитні картки; обіг готівки; поглинання – злиття двох банків; конфеті – елементи захисту паперових грошей, кольорові паперові чи синтетичні включення розташовані у паперовій масі; скальп – спекуляція з невеликим прибутком.

Семна структура метафори може формуватися в тісній взаємодії

основного і допоміжного компонентів [32-33], про що свідчать такі приклади, значна кількість яких зафіксована в терміносистемах обох мов: bridge (міст) loan (позика) – проміжний кредит; bottom (дно) price (ціна) – мінімальна ціна; debt (борг) forgiveness (прощення) – списання боргу; balloon (повітряна куля) payment (платіж) – погашення кредиту один раз повною сумою; branch (гілка) banking (банківська справа) – банківська діяльність на основі філіалів; cash (готівка) flow (течія) – рух готівки; strong (сильний) currency (валюта) – тверда валюта; електронні гроші – грошові засоби, які використовуються їх власниками в електронній системі банківських послуг; залишок твердий – не використаний клієнтами залишок коштів на банківських рахунках; грошова маса – уся сукупність випущених в обіг паперових грошей та металевих монет; валютний коридор – встановлювані державою межі коливання валютного курсу; осідання вкладів – показник рухомості вкладів, що зберігаються в банківських установах.

Отже, термінологічна метафора може одночасно і формувати уявлення про певний об'єкт, і передбачати увесь хід думок, пов'язаний з ним, тобто виступати знаряддям мислення [57].

Шляхом метонімічного перенесення утворені такі терміни: encumbrance (перешкода) – борг; interest (інтерес) – відсоток; note (нотатки) – короткостроковий борговий цінний папір; advice (порада) – авізо; point (крапка) – одна десятинна валютного курсу; title (заголовок) – право банку на власність; volume (том) – обіг; window (вікно) – програма кредитування; translation (переклад) – грошовий переказ; collar (комір) – фіксована максимальна та мінімальна відсоткова ставка; конфеті – елементи захисту паперових грошей, кольорові паперові чи синтетичні включення, розташовані в паперовій масі; комісія – плата комерційному банку за проведення операцій; манто – пояснювальний текст акцій, облігацій; акція – цінний папір; девізи – платіжні засоби в чужоземній валюті.

Проведений зіставний аналіз підтверджує, що загальна кількість англійських метафоричних термінів перевищує кількість таких одиниць в

українській терміносистемі, що свідчить про те, що «метафорична традиція» знаходить яскравіше вираження в англійській термінології, ніж в українській [54]. Зазначимо, що номінації, утворені шляхом метафоризації чи метонімізації, зазвичай, перекладаються шляхом вибору словникового відповідника, оскільки вони зафіксовані в перекладних словниках [92].

Термінологічний словник тієї чи іншої галузі охоплює слова, які можуть мати декілька значень і вживатися в кількох терміносистемах. Міжсистемна багатосмисловість терміна виникає в тих випадках, коли той самий термін функціонує в різних терміносистемах із незмінним семантичним ядром, але щоразу іншим набором периферійних сем [59, с. 10]. Таке явище називають ретермінологізацією, тобто перенесення готового терміна з однієї сфери до іншої з його повним або частковим переосмисленням [32-33].

Міжсистемна багатозначність є однаковою мірою репрезентована як в англійській терміносистемі банківської сфери, так і в українській. В англійській терміносистемі натрапляємо на лексеми, які паралельно функціонують у:

- термінології освіти (applicant – абітурієнт – здобувач кредиту; schedule – розклад – термін погашення кредиту; credit – залік – кредит; examination – екзамен – bank examination – перевірка звітності банку);
- юридичній термінології (order – ордер – money order – грошовий переказ; security – безпека – цінний папір, penalty – покарання – пеня, штраф; trial – суд – audit trial – документоване оформлення угоди; investigation – слідство – credit investigation аналіз кредитоспроможності; legal – юридичний – legal tender – законний спосіб оплати);
- музичній термінології (tenor – тенор – термін погашення боргу; sound – звук – sound bank – надійний банк; note – ноти – короткостроковий борговий цінний папір);
- поліграфічній термінології (issue – випуск, видання – банкнота);
- лінгвістичній термінології (translation – переклад – переказ валюти;

statement – твердження – фінансовий звіт; composition – твір – composition arrangement – компромісна угода боржника з кредитором; derivative – похідне слово – вторинний цінний папір);

– хімічній термінології (solvency – здатність розчинятися – платоспроможність);

– термінології психології (depression – депресія – економічна криза, застій);

– транспортній термінології – (vehicle – автомобіль – vehicle currency – ключова валюта).

Щодо української мови, то паралельне вживання лексем у різних терміносистемах фіксуємо в таких термінологічних полях, як:

– медична (скальп – спекуляція з невеликим прибутком; ін'єкція – разове вкладання фінансових ресурсів в економіку; операція – операція валютна – вид діяльності щодо купівлі продажу, розрахунків та надання в позику чужоземної валюти; ремісія – заокруглення суми плати за рахунком у бік зниження);

– спортивна (ринг – місце для здійснення купівлі/продажу ф'ючерсів, опціонів виключно з «голосу»)

– транспортна (депо – рахунок призначений для нагромадження певних засобів (грошей, цінних паперів, тощо); білет – банківський білет);

– лінгвістична (префікс – дострокова оплата векселя; пасив – сукупність боргів, зобов'язань підприємства; дериватив – вторинний цінний папір; конверсія – конверсія валюти);

– юридична (ордер – документ на здійснення певної операції з грошовими коштами; законодавство – валютне законодавство);

– - технічна (апарат фінансовий – працівники фінансових органів; «барометр» – цінний папір, курс якого є показником стану всього ринку цінних паперів; консоль – облігація без фіксованого терміну погашення; агрегат – грошові агрегати; амортизація – амортизація боргу;

схема – кредитна схема; технологія – технологія кредитування);

– освіти (залік – взаємне скасування грошових зобов'язань у рівновеликих сумах між юридичними або фізичними особами; оцінка активів – грошова оцінка, за якою активи відображаються у балансі; переказ – спосіб перерахунку грошей через кредитні установи);

– музична (секунда-вексель; соло-вексель; терція-вексель) [91].

Зіставлення міжсистемних полісемантів банківської термінології дає можливість виявити спільні тематичні групи в досліджуваних терміносистемах, серед яких визначаємо юридичну, лінгвістичну, музичну термінології та термінологію освіти. В англійській терміносистемі значну активність проявляють номінації, що належать до юридичного та лінгвістичного термінологічного поля, тоді як в українській найрегулярніше фіксуємо терміни технічної та медичної терміносистем.

Ще одним проявом експліцитної полісемії є функціонування омоакронімів (скорочення тотожні повнозначним словам), які є характерними тільки для англійської терміносистеми та представлені 17 намінаціями. Наприклад:

BAN (bond anticipation note – короткострокова муніципальна облігація)
// ban (заборона);

BOLERO (bill of Lading Electronic Registry Organization – коносамент у непаперовій формі) // bolero (болеро);

CAMEL (capital, asset quality, management, earnings, liquidity) – здорові банківські принципи (достатність капіталу, висока якість активів, компетентні керівники, дохідність, ліквідність) // camel (верблюд);

EAR (effective annual rate – фактична річна відсоткова ставка) // ear (вухо);

OAR (overhead absorption rate – нормативна ставка накладних витрат) // oar (весло);

PIN (personal identification number – персональний код користувача) // pin (шпилька);

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) – система СБІФТ (організація всесвітнього міжбанківського фінансового зв'язку) // swift (швидкий);

CHIPS (Clearing House Interbank Payments System) – система міжбанківських електронних клірингових розрахунків по великих сумах // chips (стружка).

У процесі дослідження виявлено, що тільки деякі омоакроніми відбивають смисл, який вони позначають у своїй первинній номінації. Прикладом може слугувати аббревіатура SWIFT у загальнолітературній мові означає швидко, нестримно, а в банківській терміносистемі SWIFT – Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication – Міжнародна міжбанківська система передання інформації та здійснення платежів (СБІФТ). Тобто система SWIFT (СБІФТ) дає змогу забезпечити надшвидке передавання інформації щодо здійснення міжнародних розрахунків та інших міжбанківських операцій. Таким чином, ця аббревіатура набула статусу інтернаціоналізму, її фіксуємо і в українській терміносистемі [91].

Внутрішньосистемна (імпліцитна) полісемія передбачає багатозначність слів усередині самої системи, коли один і той же термін має не менше ніж два різні лексичні значення. Переважна більшість ключових термінів англійської терміносистеми банківської сфери є багатозначними. Переважають двозначні (balance – 1) стан рахунку; 2) залишок на рахунку) та тризначні лексеми (rate of return – 1) коефіцієнт окупності капіталовкладень; 2) норма окупності капіталовкладень; 3) ставка винагороди). Чотиризначні та п'ятизначні номінації не є численними: premium (1) ажіо; 2) лаж; 3) комісійні за опціон; 4) премія за термінову угоду); principal (1) капітал; 2) номінал векселя; 3) основна сума;

4) основний боржник; 5) тіло кредиту). В українській банківській терміносистемі переважають однозначні лексеми, рідше трапляються двозначні (акредитив – 1) грошовий документ на виплату певної суми грошей; 2) іменний цінний папір), тризначні (віремент – 1) перерахування

коштів з поточного рахунку однієї особи на поточний рахунок іншої; 2) перерахування суми кредиту з одного рахунка на інший; 3) обмін борговими зобов'язаннями) та чотиризначні (ваучер – 1) грошовий підтверджувальний документ; 2) документ, що засвідчує надання кредиту; 3) державний приватизаційний цінний папір; 4) контрольний талон).

Максимальн число смислів, яким представлена імпліцитна полісемія в українській терміносистемі банківської сфери, є семизначність лексем, які фіксуємо okazіонально: форфейтинг – 1) погашення імпортером боргу перед форфейтбанком; 2) придбання векселів чи інших боргових вимог без права регресу; 3) гарантія банку країни-імпортера перед форфейтбанком щодо оплати боргу імпортером; 4) прохання імпортера до банку гарантувати оплату боргу; 5) акцептування імпортером платіжних документів;

б) вимога форфейтбанку до імпортера щодо акцепту платіжних документів; 7. виставлення експортером рахунка на оплату експортованих товарів.

Зіставний аналіз полісемантів обох терміносистем у кількісному і якісному планах дає можливість визначити чинники, якими зумовлена внутрішньосистемна полісемія. Отже, одним із перших вважаємо конверсію. Найпродуктивнішими конверсивними моделями в англійській терміносистемі є:

- утворення дієслова від іменника, наприклад: contract (угода, контракт) – to contract a loan (укладати контрактну угоду); deposit (депозит) – to deposit (розміщувати у депозити, депонувати); remit (коло обов'язків) – to remit (переказувати гроші); pledge (застава) – to pledge (обмежувати заставою); bill (вексель) – to bill (виставляти рахунок); issue (банкнота, емісія) – to issue a letter of credit (відкривати акредитив);

- утворення прикметника від іменника, наприклад: debt (борг) – debt security (боргове зобов'язання); cheque (чек) – cheque book (чекова книжка);

- перехід прикметника в дієслово, наприклад: open contract (нерегульована угода) – to open a tender (відкривати торги); direct loan

(прямий кредит) – to direct (керувати, контролювати) [91].

Про велику продуктивність конверсії в англійській мові свідчить утворення частиномовних ланцюжків, наприклад: balance of account (залишок на рахунку) – to balance an account (сальдувати на рахунку) – balance sheet (балансовий звіт); credit (кредит) – to credit to account (відносити на кредит рахунку) – credit advice (кредитне авізо); debit (дебет) – to debit an account (відносити на дебет рахунку) – debit card (дебетна картка); cash (готівка) – to cash (перетворювати на готівку) – cash reserve (готівковий резерв). Отже, визначити частину мови в англійській мові можна лише у словосполученні чи реченні, на відміну від української, де частина мови визначається ізольовано. В українській мові конверсія трапляється вкрай рідко, а в терміносистемі банківської сфери фіксується okazіonalно.

Також О. С. Петриною [91] виявлено випадки лексикалізації множини, тобто перехід іменника у множині в окреме повнозначне слово зі зміною лексичного значення. Такий спосіб словотворення є більшою мірою характерний для англійської мови:

- account (рахунок) – accounts (бухгалтерський звіт);
- saving (економія) – savings (заощадження);
- accrual (нагромадження, нарахування) – accruals (нараховані видатки);
- addition (додаток) – additions (приріст основного капіталу);
- activity (діяльність) – activities (ділові операції);
- dealing (угода) – dealings (ділові відносини).

Украй рідко трапляються приклади лексикалізації множини в українській терміносистемі, наприклад: девіз – девізи (платіжні засоби у чужоземній валюті, призначені для міжнародних розрахунків), пасив – пасиви (сукупність боргів і зобов'язань підприємства). Варто зауважити, що розглянуті приклади носять швидше експліцитний характер, аніж імпліцитний, оскільки іменники в однині (девіз, пасив) належать до іншого термінологічного поля, а потрапивши в терміносистему банківської сфери,

змінюють число і відповідно значення, тим самим заповнюючи «лакуни» у словникових статтях.

Ще одним проявом імпліцитної полісемії в англійській банківській терміносистемі є функціонування аббревіатурних номінацій, які мають ідентичний графічний вигляд, однак різне змістове наповнення: LC (letter of credit) – акредитив, LC (legal currency) – законна валюта; RE (real estate) – нерухоме майно, RE (rate of exchange) – обмінний курс; CA (capital account) – рахунок основного капіталу, CA (current account) – поточний рахунок; Cr (credit) – кредит, Cr (creditor) – кредитор, Cr (current rate) – поточна ставка; LA (letter of advice) – авізо, LA (letter of authority) – довіреність [91].

Приклади засвідчують, що внутрішньосистемна багатозначність ширше репрезентована в англійській термінології, що частково пояснюється аналітичним характером англійської мови та вищим ступенем розвитку банківської сфери, що призводить до розгалуження значень у межах однієї терміносистеми. Наявність таких номінацій викликає труднощі у сприйнятті інформативного матеріалу. Значення таких термінів регулюється контекстом, тобто між значеннями полісемічного терміна існує певний зв'язок, який разом з контекстом допомагає усувати його багатозначність [148].

Багатозначність термінології банківської сфери може виявлятися й у вигляді семантичної багатозначності, тобто різне тлумачення тих самих термінів авторами різних лексикографічних джерел. У використанні таких термінів зазвичай покликаються на автора. Таке явище є характерним для обох досліджуваних терміносистем.

Отже, кожен науковий термін функціонує в межах термінології, яка так само є системою, нашаровується на загальномовну систему наукових понять та має свій зміст лише як член певної терміносистеми. Значення терміна фіксується в системі й підтримується параметрами, які в ній використовуються, тобто системнішими будуть ті терміни, які побудовані на основі однорідних ознак [32-33].

Аналіз явища полісемії в англійській та українській терміносистемах

банківської сфери вказує на те, що полісемія є універсальним явищем, однак її поширеність у різних мовах неоднакова. Відповідно в англійській термінології смислова варіантність поширена значно більше, ніж в українській. Хоча процеси термінологізації та метафоризації загальноновживаних слів є характерними для обох терміносистем, проте загальне число англійських метафоричних та метонімічних термінів перевищує число таких в українській.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Банківська термінологія англійської мови, розвиваючись протягом певного часу, сформувалася в термінологічну систему із характерними для кожної мови способами словотворення, ступінь продуктивності яких дає можливість виявити закономірності творення термінів та визначити основні структурні типи та моделі. До складу термінологічних номінацій досліджуваних терміносистем входять однокомпонентні терміни, складні терміни та термінологічні словосполучення. Досліджуваний матеріал дає змогу констатувати, що структурні типи та моделі в англійській термінології репрезентовані нерівномірно, що пов'язано із невідповідністю етапів розвитку термінологій (тобто одна з термінологій є більш зрілою) та типологічними розбіжностями англійської та української мов.

Банківська термінологія англійської та української мов – це організована система взаємозумовлених і взаємопов'язаних номінацій, об'єднаних семантико-парадигматичними відношеннями синонімії, антонімії, полісемії.

Функція термінологічної синонімії полягає в уточненні та деталізації думки фахівця, терміни-синоніми є ознакою науки, яка розвивається та вдосконалюється. Взаємозамінність та варіантність термінів дозволяє виділити два основні типи синонімічних відношень: семантичної тотожності (абсолютні синоніми) та семантичної близькості (відносні синоніми). Абсолютні синоніми в банківській термінології української та англійської мов охоплюють більшість синонімічних рядів. Вагому частину абсолютних синонімів становлять терміни-варіанти, а саме: фонетичні, морфологічні, синтаксичні та акцентно-словотвірні. Фонетичні варіанти фіксуємо регулярніше серед запозичених лексем, аніж серед автохтонних у досліджуваних терміносистемах. Проте акцентно-словотвірні варіанти є властивими тільки українській термінології.

Відносні синоніми здебільшого представлені однокореневими

лексемами. Приклади засвідчують, що способи творення відносних синонімів по-різному знаходять відображення в аналізованих терміносистемах. У синонімічні відношення вступають запозичені та власномовні лексеми, серед яких визначаємо однокомпонентні терміни, складні слова, складноскорочені терміни, словосполучення та аббревіатури.

Антонімічні пари в термінології формують номінації, яким притаманні однорідні ознаки, несумісні ознаки та дихотомічність родової ознаки. Антонімічні лексеми утворюють елементарні мікрополя і є необхідними для вираження протилежних відношень між поняттями досліджуваних термінологій.

Смислова варіантність у термінології зумовлена обмеженістю ресурсів термінологічного потенціалу та свідчить про семантичні можливості термінів як елементів терміносистеми. Багатозначність у термінології можна класифікувати як зовнішню та внутрішню. Дослідження банківських термінів в англійській та українській мовах у зіставному аспекті дозволяє визначити, що смислова варіантність термінів у досліджуваних мовах представлена досить різнобічно.

Результати наукової роботи відкривають перспективи подальших семантичних та функціональних розвідок у фаховій комунікації, у з'ясуванні особливостей функціонування банківських термінів досліджуваних мов у дискурсивному вимірі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авербух К. Я. Терминологическая вариантность / К. Я. Авербух // Вопросы языкознания. – 1986. – № 6. – С. 38-50.
2. Азарова А. Є. Складання як один із способів словотворення / Л. Є. Азарова, Н. Й П'яст // Вінниця: УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2005. – 123 с.
3. Антоненко І. П. Термінологічне забезпечення каталогізації електронних ресурсів: електронні дані та програми / І. П. Антоненко, О. В. Баркова // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 100. – Т. 2. – С. 59-69.
4. Апресян Ю. Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики / Ю. Д. Апресян. – М. : Просвещение, 1966. – 302 с.
5. Арбузов С. Г. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. – 504 с.
6. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике: уч. пособие / И. В. Арнольд. – 5-е изд. – М. : Либриком, 2013. – 144 с.
7. Борсук Л. Ф. Семантична структура смислових компонентів слова знака / Л. Ф. Борсук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ, 2006. – С. 73-77.
8. Борсук Л. Ф. Структурно-семантичні та функціональні особливості англomовної банківської терміносистеми : дис. ... філол. екон. наук. : 10.02.04 / Л. Ф. Борсук; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2015. – 273 с.
9. Боярова Л. Г. Фразеологізація термінологічних словосполучень / Л. Г. Боярова. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. – С. 217-223.
10. Будагов Р. А. Язык – реальность – язык / Р. А. Будагов. – М. :

Наука, 1983. – 262 с.

11. Булаховський Л. А. Нариси із загального мовознавства / Л. А. Булаховський; вид. 2-ге, випр. та доп. – К. : Радянський школяр, 1959. – 308 с.

12. Бурляй С. А. Взаимодействие терминологической и общетерминологической лексики в современном французском языке : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / С. А. Бурляй. – М., 1974. – 36 с.

13. Верещака М. В. Основные признаки составных терминов / М. В. Верещака // Лингвистические исследования. – 1983. – С. 49-58.

14. Вильчинский С. С. Термин и общелитературное слово / С. С. Вильчинский // Мова і культура : Матеріали 6-ї Міжнар. наук. конф. – К. : Collegium, 1998. – Т. 2. – С. 35-38.

15. Виноградов В. В. Основные типы лексического значения слова / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1963 – Вып. 5. – С. 230.

16. Височанська Л. Банківська термінологія як об'єкт лінгвістичного аналізу / Любов Височанська // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 2004. – № 503. – С. 125-127.

17. Володина М. Н. Соотношение национальных и интернациональных элементов в терминологической лексике / М. Н. Володина // Филологическая наука. – 1984. – № 3. – С. 77-80.

18. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.

19. Гаращенко Л. Б. Багатокомпонентні термінологічні одиниці загально-технічної терміносистеми / Л. Б. Гаращенко // Термінологічний вісник. – 2013. – Вип. 2 (2). – С. 65-71.

20. Герд А. С. Терминология – унификация как стандартизация / А. С. Герд // НТИ. – 1978. – Сер. 2. – № 4. – С. 1-4.

21. Глуховська Н. А. Структурно-семантичні особливості аграрних

термінів англійської мови / Н. А. Глуховська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/386711.pdf>.

22. Годована М. Словосполучення як джерело поповнення української термінології / М. Годована // Українська термінологія і сучасність : збірник наук. праць. – Вип VI; Відповідальний ред. Л. О. Симоненко. – К.: КНЕУ, 2005. – 448 с.

23. Голанова Е. И. Номинация в сфере автолексики / Е. И. Голанова // Способы номинации в современном русском языке. – М. : Наука, 1982. – С. 159-228.

24. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высш. школа, 1987. – 104 с.

25. Голянич М. І. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / М. І. Голянич, Р. І. Стефурак, І. О. Бабій. – Івано-Франківськ : Сімик, 2011. – 272 с.

26. Гринев С. В. Терминоведение: итоги и перспективы / С. В. Гринев // Терминоведение / под ред. В. А. Татарина, В. Г. Кульпиной. – М. : Моск. лицей, 1994. – Вып. 2. – С. 33-42.

27. Гурський С. О. Значення і смисл слова / С. О. Гурський // Іноземна філологія. – Львів, 1974. – Вип. 34. – С. 3-18.

28. Д'яков А. С. та ін. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К.: Вид.дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.

29. Дем'янюк А. А. Композити як об'єкти дослідження в українській мові / А. А. Дем'янюк // Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика. – 2003. – Вип. VIII. – С. 38-45.

30. Демська-Кульчицька О. М. Базові поняття корпусної лінгвістики / О. М. Демська-Кульчицька // Українська мова. – 2003. – № 1. – С. 40-46.

31. Дружб'як С. В. Метонімія в творенні сучасних німецьких економічних термінів / С. В. Дружб'як // Наукові праці Кам'янець-Подільського Національного університету ім. Івана Огієнка. Філологічні

науки. – 2011. – С. 91-94.

32. Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках: монографія / Р. І. Дудок. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 358 с.

33. Дудок Р. І. Семасіологічне пояснення фахового терміна: (екстра/інтралінгвістичні фактори / Р. І. Дудок // Записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. – 2007. – Вип. 73. – С. 273-282.

34. Дьяков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Дьяков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К.: Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.

35. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор; за ред. С. Я. Єрмоленко). – К.: Либідь, 2001. – 224 с.

36. Житін Я. В. До питання про розрізнення термінології та терміносистеми / Я. В. Житін // Наук. вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2009. – С. 116-121.

37. Задояна Л. Синонімія в сучасній українській термінології цукрового виробництва / Л. Задояна // Проблеми української термінології : збірник наукових праць. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2008. – С. 246-249.

38. Запоточна Л. І. Основні системні явища (полісемія, омонімія, антонімія синонімія) в лексико-семантичній організації англійської кардіологічної термінології / Л. І. Запоточна // Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Випуск 26. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори 2006», 2011. – 402 с.

39. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства : підручник / М. С. Зарицький. – К. : ІВЦ Вид-во Політехніка; ТОВ фірма Періодика, 2004. – 128 с.

40. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури

/ В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 303 с.

41. Карабан В. І. Переклад англійської наукової та технічної літератури : лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2001. – Ч. 2. – 304 с.

42. Карпіловська Є. Структурні зміни української наукової термінології протягом двадцятого сторіччя / Євгенія Карпіловська, Ольга Кочерга, Євген Мейнарович // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2004. – № 503. – С. 3-8.

43. Кияк Т. Р. Проблема лінгвістичного упорядкування термінології / Т. Р. Кияк // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. пр. – К., 2005. – Вип. VI. – С. 13-17.

44. Клименко Н. Ф. Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови / Н. Ф. Клименко // Українська мова. – 2003. – № 3-4. – С. 83-105.

45. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н. Ф. Клименко. – К. : Наукова думка, 1984. – 252 с.

46. Кобзар Н. С. Словотвірний потенціал чужомовних препозиційних елементів в українських біологічних термінах / Н. С. Кобзар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=.

47. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / А. Я. Коваленко. – 2-е вид., виправи. – Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2004. – 284 с.

48. Коваль А. П. Синоніміка у термінології / А. П. Коваль // Дослідження з лексикології та лексикографії. – К. : Наукова думка, 1965. – С. 157-168.

49. Колган О. Антонімія української гірничої термінології / О. Колган // Проблеми української термінології. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка». – 2008. – № 620. – С. 200-203.

50. Комарова З. И. Семантическая структура специального слова и ее

лексико-графическое описания / З. И. Комарова. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 155 с.

51. Корунець І. В. Аспектний переклад (англійська мова) / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 341 с.

52. Кочан І. М. Синонімія у термінології / І. М. Кочан // Мовознавство. – 1992. – № 3. – С. 70-81.

53. Кочан І. М. Словотвірні норми і термінологія / І. М. Кочан // Термінологічний вісник: Збірник наукових праць / відп. ред. В. Л. Іващенко. – К. : Інститут української мови НАНУ, 2013. – Вип. 2 (1). – С. 202-208.

54. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник; вид. 2-ге, виправлене і доповнене / М. П. Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – 464 с.

55. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 423 с.

56. Кришталь С. М. Структурно-семантичний аналіз метафоричних термінів підмови фінансів в англійській і українській мовах : автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» // С. М. Кришталь. – Донецьк, 2003. – 21 с.

57. Кришталь С. М. Структурно-семантичний аналіз метафоричних термінів підмови фінансів в англійській і українській мовах : автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 / С. М. Кришталь; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2003. – 20 с.

58. Кронгауз М. А. Семантика: учебник для вузов / М. А. Кронгауз. – М. : Российский гос. гуманитарный университет 2001. – 399 с.

59. Крыжановская А. В. Сопоставительное исследование терминологии современных русского и украинского языков / А. В. Крыжановская. – К. : Наук. думка, 1985. – 204 с.

60. Кузнєцова Ю. Роль невласної деривації у поповненні французької будівельної термінології / Ю. Кузнєцова, Т. Піменова [Електронний ресурс] –

Режим доступу: <http://www.readera.org/article/rol-nevlasnoye-deryevatsiye-u-porovnenni-frantsuzkoye-budivelnoye-terminolohiye-10182657.html>.

61. Лазарева Л. К. До питання про актуальні процеси сучасної термінологічної номінації / Л. К. Лазарева, І. В. Прокоф'єва // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. «Наука і освіта». – 2003. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. – Т. 13 : Філологія. – 112 с.

62. Ландер М. Композитні терміноназви знарядь дії з міжнародними препозитивними елементами у галузевих терміносистемах / М. Ландер // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – 2008. – Вип. 7. – С.194-197.

63. Ланюк Е. Т. До питання про становлення галузевої лексичної системи (на матеріалах німецької торговельно-економічної лексики) : дис... канд. філол. наук / Е. Т. Ланюк; – ЛНУ ім. І. Франка. – Львів, 1974. – 278 с.

64. Левковская К. А. Теория слова, принципы ее построения, аспекты изучения лексического материала / К. А. Левковская. – М. : Просвещение, 1962. – 197 с.

65. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості судово-медичної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. В. Лепеха; Дніпропетровський державний університет. – Дніпропетровськ, 2000. – 19 с.

66. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Л.А. Лисиченко. – Х.: Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, 1997. – 129 с.

67. Локайчук С. М. Терміни-словосполучення в сучасній українській археологічній науці / С. М. Локайчук // Філологічні науки. Мовознавство. – 1. – 2011. – С. 71-76.

68. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1982. – 149 с.

69. Лях І. Композити в термінології / І. Лях // Українська термінологія і сучасність : збірник наукових праць. – Вип. IV. – К. : КНЕУ, 2001. – С. 72-

73.

70. Малевич Л. Д. Багатокомпонентні термінологічні одиниці і проблема їх кодифікації / Л. Д. Малевич // Українська термінологія і сучасність : збірник наук. праць. – К. : КНЕУ, 2009. – Вип. 8. – С. 35-38.

71. Мацюк З. Українська мова професійного спілкування: навч. посібн. / З. Мацюк, Н. Станкевич. – К.: Каравела, 2005. – 352 с.

72. Медведів А. Що ж таке термін? / А. Медведів // Проблеми української термінології : зб. наук. праць учасників XI Міжнар. наук. конф. «Проблеми української термінології СловоСвіт 2010». – Львів : Львівська політехніка, 2010. – С. 12-18.

73. Медведь О. В. До уточнення характеру та рівневої типології термінологічної системності / О. В. Медведь // Вісник Нац. ун-т «Львівська політехніка» : Серія «Проблеми української термінології», 2008. – № 620. – С. 45-48.

74. Мисик Л. В. Генезис та функціонування термінологічних словосполучень в англійській науковій юридичній літературі / Л. В. Мисик // Іноземна філологія. – Львів, 1993. – Вип. 105. – С. 91-102.

75. Михайлишин Б. П. Антонімо-синонімічні блоки в термінології / Б. П. Михайлишин // Українське мовознавство : міжвідомчий науковий збірник. – К. : Либідь, 1992. – Вип. 19. – С. 71-79.

76. Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. В. Михайлова. – Харків, 2002. – 20 с.

77. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови / М. І. Мостовий : підручник для інститутів та факультетів іноземних мов. – Харків: Основа, 1993. – 256 с.

78. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983-2003): словник / А. Нелюба. – Харків, 2004. – 136 с.

79. Нелюба А. Явище економії в словотвірній номінації української

мови : монографія / А. Нелюба. – Харків, 2007. – 302 с.

80. Нестерова Н. М. Психолінгвістика текста, или есть ли смысл в тексте? / Н. М. Несторова // Вопросы психолінгвістики. – 2009. – № 9. – С. 213-219.

81. Нечитайло О. І. Синоніми в лексикографії / О. І. Нечитайло. – К., 1987. – 26 с.

82. Нікуліна Н. В. Теоретичне осмислення загальних понять сучасного термінознавства у концепціях видатних лінгвістів / Н. В. Нікуліна // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2009. – Вип. VIII. – С. 45-48.

83. Німецько-український словник лінгвістичної термінології / О. О. Павличко, О. Л. Паламарчук, Г. П. Стрельчук, М. В. Шевченко. – К.: Київський університет, 2015. – 304 с.

84. Овчаренко Н. І. Сучасні критерії нормалізації терміна як одиниці фахової мови / Н. Овчаренко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : Вид-во Донецьк. ун-ту, 2000. – Вип. 6. – С. 227-231.

85. Павлова О. Полісемія в лінгвістичній термінології української мови / О. Павлова // Українська термінологія і сучасність : збірник наукових праць. – Вип. VI; відп. ред. Л. О. Симоненко. – К. : КНЕУ, 2005.

86. Павлова О. Терміни, професіоналізми і номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики) / О. Павлова // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2008. – № 620. – С. 49-54.

87. Панько Т. І. Системність і мотивованість у політекономічній термінології / Т. І. Панько // Мовознавство. – 1979. – № 6. – С. 15-16.

88. Панько Т. І. Українське термінознавство : підручник / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.

89. Переклад англомовної громадсько-політичної літератури : міжнародні конвенції у галузі прав людини / [Черноватий Л. М., Карабан В. І., Ганічева Т. В., Ліпко І. П.]. – Вінниця : Нова Книга, 2006. –

272 с.

90. Перепелиця Т. И. Современная немецкая терминология экономики торговли, источники и пути ее формирования : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. И. Перепелиця. – К., 1975. – 22 с.

91. Петрина О. С. Формування та функціонування англомовних та українських терміносистем банківської сфери: дис. ... філол. екон. наук. : 11.02.17 / О. С. Петрина; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2016. – 202 с.

92. Підгорна А. Б. Метафоричні терміни англомовних науково-технічних текстах / А. Б. Підгорна // Нова філологія: збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – № 57. – С. 67-70.

93. Пілецький В. І. Деякі лінгвістичні проблеми українського термінознавства / В. І. Пілецький // Український правопис і наукова термінологія: проблеми та сучасність. – Львів, 1997. – Т. 9. – С. 116-117.

94. Полюга Л. М. Про антоніми та їх використання Словник антонімів української мови / Л.М. Полюга; за ред. Л. М. Паламарчука. – 2-ге видання, доопрацьоване і виправлене. – К., 2001. – С. 223.

95. Полюжин М. М. Про термінотворчу потенцію префіксів у сучасній англійській мові / М. М. Полюжин // Іноземна філологія. – Львів, 1980. – Вип. 80. – С. 40-45.

96. Помірко Р. Нові слова французької мови: процеси зародження та функціонування / Р. Помірко, Ольга Косович. – Тернопіль, 2014. – 387 с.

97. Радченко О. І. Мовна норма і варіантність в українській науковій термінології : дис... канд. філол. наук / О. І. Радченко. – Харків, 2000. – 203 с.

98. Ройзензон Л. И. Фразеологизация как лингвистическое явление / Л. И. Ройзензон // Труды Самгу им. А. Навои. – Вып. 119. – Кафедра иностранных языков. – Самарканд, 1961. – 140 с.

99. Романова О. О. Варіантність в українській швацькій термінології / О.О. Романова // Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки.

– 2012. – № 27 (240). – С.73-76.

100. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Видавництво ТОВ «Довкілля-К», 2006. – 716 с.

101. Селігей П. О. Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові / П. О. Селігей; відп. ред. В. В. Лучик. – К. : Академперіодика, 2014. – 324 с.

102. Серебрянников Б. А. Языковая номинация. Общие вопросы / Б. А. Серебрянников; отв. ред. Б. А. Серебрянников, А. А. Уфимцева. – М.: Наука, 1977. – 358 с.

103. Серова Т. С. Осмысление, понимание и фиксация информации исходного текста как программы предметного содержания и смыслового развития вторичного текста письменного перевода / Т. С. Серова // Вопросы психолингвистики. – 2009. – № 9. – С. 231-241.

104. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан і перспективи розвитку / Л. О. Симоненко // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 3-8.

105. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології / Л.О. Симоненко. – К. : Наук. думка, 1991. – 152 с.

106. Сірик С. В. Термінотворення в юридичній сфері / С. В. Сірик // Вісник Запорізького державного університету. – 2004. – № 4. – С. 131-136.

107. Скороходько Є. Ф. Позиційна інтерференція термінів як структурна характеристика наукового тексту / Є. Ф. Скороходько // Мовознавство. – 2006. – № 4. – С. 22-32.

108. Словарь банковско-биржевой лексики на шести языках / сост. Бобылёв Ю. А. – М. : Макс ОР, 1992. – 288 с.

109. Словник банківських термінів. Банківська справа: термінологічний словник / А. Г. Загородній, О. М. Сліпушко, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – К. : Аконіт, 2000. – 605 с.

110. Словник іншомовних слів та терміносполучень – 23000 / укл. Л. О. Пустовіт та ін. – К. : Вид-во “Довіра”, 2000. – 1082 с.

111. Словник лінгвістичних термінів / Укл.: Левицький В. В., Іваницька М. Л., Іваницький Р. В. – Чернівці: ЧДУ, 1996. – 29 с.
112. Словник української мови : в 11-ти т. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
113. Словник фінансово-правових термінів / [за заг. ред. д.ю.н., проф. Л.К. Воронової]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Алерта, 2011. – 558 с.
114. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М.: Изд-во л-ры на иностранных языках, 1956. – 260 с.
115. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование / В. М. Солнцев. – 2-е изд. – М. : Наука, 1977. – 341 с.
116. Степанов Ю. С. В мире семиотики // Семиотика: Антология. – Сост. Ю. С. Степанов. – М. : Академический Проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2001. – 702 с.
117. Суперанська А. В. Общая терминология: вопросы теории / А. В. Суперанська, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Наука, 1989. – 246 с.
118. Тараненко О. О. Місце метафори в словотвірних процесах / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 1986. – № 3. – С. 11-16.
119. Терещенко С. І. Синонімія в термінології (лексикографічний аспект) / С. І. Терещенко // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К., 2001. – Вип. IV. – С. 328-330.
120. Терминологический словарь по банковскому делу и финансам на 4-х языках: русско-англо-французко-испанский / за ред. Н. С. Найденова. – М. : ИКЦ «Академкнига», 2005 – 576 с.
121. Ткачук О. М. Наратологічний словник / О. М. Ткачук ; ред. В. Г. Дончик. – Тернопіль: Астон, 2002. – 174 с.
122. Трифонова Е. Н. Англо-русский толковый словарь многозначных банковских терминов / Е. Н. Трифанова. – Омск : Издво ОмГТУ, 2004. – 104 с.
123. Трубецкой Н. С. Основы фонологии / Н. С. Трубецкой. – М. : Изд-

во иностранной литературы, 1960. – 223 с.

124. Українська мова: енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – Видання друге, виправл. і доповн. – К.: Видавництво ім. М. П. Бажана, 2004. – 821 с.

125. Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 3-8.

126. Фінансово-економічний словник : словник-довідник / кол. авт. : Юнін О. С., Круглова О. О., Савельєва М. О. та ін. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. – 164 с.

127. Циганок Г. М. Структурно-семантичні особливості термінів та їх переклад / Г. М. Циганок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NMIV_2010/Philologia/60092.doc.htm.

128. Цимбал Н. Л. Антонімічні відношення в термінології органічної хімії/ Н. Л. Цимбал // Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – К., 1998. – С. 188-192.

129. Циткіна Ф. О. Термінологія й переклад / Ф. О. Циткіна. – Львів : ВЛП, 1988. – 35 с.

130. Чистюхина С. Н. Межотраслевые полисеманты в терминологии современного английского языка / С. Н. Чистюхина // Весник МГОУ. Серия «Лингвистика». – 2011. – № 3. – С. 143-146.

131. Экономическая энциклопедия / Е. И. Александрова, А. В. Аникин, А. И. Архипов и др. ; под. ред. Л. И. Абалкина; Ин-т экон. РАН. – М. : Экономика, 1999. – 1055 с.

132. Янковець О. В. Англійська термінологія як різновид спеціальної лексики / О. В. Янковець // Парадигма пізнання: гуманітарні питання. – 2017. – № 1 (21). – С. 1-9.

133. Bauer L. Compounding / Laurie Bauer// In Martin Haspelmath, Ekkehard Konig, Walt Oesterreicher & Wolfgang Raible (eds.) Language Universals and Language Typology. – Berlin and New York : de Gruyter, 2001. – 707 p.

134. Benveniste E. Nature du sign linguistique. "Problemes de linguistique generale" / E. Benveniste. – Paris, 1966. – 447 p.
135. Contemporary Linguistics. / William O'Grady. John Archibald, Mark Aronoff, Janie Rees-Miller Fifth Edition. Bedford // St. Martin's. – Boston, New York: – 2005. – 684 p.
136. Cosseriu. Structure lexicale fore enseignement du vocabulaire. "Les theories linguistiques et leurs applications". – AIDELE, 1967. – 233 p.
137. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language // David Crystal. – Cambridge. Cambridge University Press, 1987. – 472 p.
138. Dictionary of Banking Terms / by Thomas P. Fitch. – Barron : Barron's Educational Series, Inc., USA, 2000. – 380 p.
139. Dictionary of Finance and Investment Terms. – NY : Barron's Educational series, 2000. – 680 p.
140. Encyclopedia of Banking and Finance. – USA, 1993. – 726 p.
141. Francis Katamba English Words. Structure, history, usage. Second edition. – Norfolk : Printed in Great Britaine by Biddles Ltd, King' s Lynn, 2005. – 322 p.
142. Guirand R. La Semantique / R. Guirand. – Paris, 1955. – 56 p.
143. Hornby A.S. Oxford Advanced Learners Dictionary of Current English Fifth edition / A.S. Hornby. – New York : Oxford University press., 1995. – 648 p.
144. Matthews T. The Economics of Banking / Thent Matthews and John Thompson. – Chichester, England : Pubblished by John Wiley and Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, 2006. – 458 p.
145. Oxford Business Dictionary – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 1142 p.
146. Oxford Dictionary of Finance and Banking. – 3rd ed. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 678 p.
147. Oxford Dictionary of Business and Management. – L. : Lexicon Publications, Inc., 2005. – 568 p.
148. Paschen U., Bastek A. Brauchen wir eine Fachsprache im

Qualitätsmanagement? / U. Paschen, A. Bastek – Universitätsklinikum Hamburg-Eppendorf, Stabsstelle Medizinische Qualitätssicherung. – Hamburg, 2005.

149. Routledge Dictionary of Language and Linguistics.– Hadumod Bussman.– translated and adited by Gregory Trauth and Kerstin Kazzazi.– London and New York, 2006. – 1304 p.

150. Temmerman R. Towards new ways of terminology description: the Sociocognitive Approach / Rita Temmerman. – Amsterdam-Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2000. – 276 p.

151. The Oxford Dictionary for the Business World. – Oxford : Oxford University Press, 1993. – 996 p.

152. Williams L. N. and Williams M., Techniques of philately, L., 1969.